

Atıf Bilgisi/Citation

Çetinkaya, Harun. “Güç Kullanımı Bağlamında NATO’nun Karadeniz’in Kuzeyinde ve Hazar’da Enerji Güvenliği Politikaları”. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, c.5 s.2 (2024): 440-502. DOI: 10.58685/dsd.1528530

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article

**GÜÇ KULLANIMI BAĞLAMINDA NATO’NUN
KARADENİZ’İN KUZEYİNDE VE HAZAR’DA ENERJİ
GÜVENLİĞİ POLİTİKALARI¹**

Harun ÇETİNKAYA²

Öz

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle iki kutuplu dünya düzeni sona ermiş ve bu kutbun bir kanadını oluşturan NATO’nun misyonunu tamamladığı hususu birçok kesim tarafından tartışılır hâle gelmiştir. Ancak terörizmden, enerji güvenliğine kadar birçok konu ortaya çıkan bu düzende NATO’nun yeni görev alanlarını oluşturmuştur. Özellikle ABD tarafından bu misyon güvenleştirme politikalarının da etkisiyle tanımlanmaya çalışılmış ve yeni NATO kimliği de bu güvenlik algulamalarına göre şekillenmeye başlamıştır. Örgütün birçok coğrafyada askerî güç uygulamaları ile gerçekleştirdiği enerji güvenliğini devam eden Ukrayna Savaşı da hesaba katılarak

¹ Bu çalışma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı’nda Doç. Dr. Çiğdem Şahin danışmanlığında Harun Çetinkaya tarafından hazırlanarak 2024 yılında tamamlanan “NATO’nun Enerji Güvenliği Yaklaşımı ve Avrasya” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Bağımsız Araştırmacı
hctin78@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-1059-8726

Karadeniz'in kuzeyinde ve Hazar bölgesinde gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği sorusuna aranan cevap, bu çalışmanın temel problemini/amacını oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden bir durum çalışması şeklinde hazırlanmış çalışmanın belli bölümleri nicel verilerle desteklenmiştir. Çalışmada NATO'nun daha önce birçok coğrafyada enerji güvenliği bağlamında uyguladığı sert güç politikasını anılan bölgelerde, Rusya'nın askeri varlığı, Kırım'ın Rusya lehine yarattığı stratejik avantaj, Türk Boğazları hukuku ve ABD'nin özellikle Hazar'da askeri teşkilatlanmasındaki zaafiyetleri gibi nedenlerle uygulayamayacağı yönünde bir sonuca ulaşılmıştır.

***Anahtar Kelimeler:** NATO, Enerji Güvenliği, Karadeniz'in Kuzeyi, Hazar, Rusya.*

NATO'S ENERGY SECURITY POLICIES IN THE NORTHERN BLACK SEA AND THE CASPIAN SEA IN THE CONTEXT OF THE USE OF FORCE

Abstract

With the end of the Cold War, the bipolar world order ended and the fact that NATO, which was one wing of this pole, had completed its mission has become a subject of debate by many. However, many issues ranging from terrorism to energy security have emerged in this order, creating new areas of duty for NATO. This mission has been attempted to be defined by the USA in particular, under the influence of securitization policies, and the new NATO identity has begun to take shape according to these security perceptions. The answer sought to the question of whether the organization can achieve energy security in the north of the Black Sea and the Caspian region, taking into account the ongoing Ukrainian War, as it has achieved with military force applications in many geographies, constitutes the basic problem/purpose of this study. Certain sections of the study, which was prepared as a case study from qualitative research methods, have been supported by quantitative data. The study concluded that NATO could not implement the hard power policy it had previously implemented in many geographies in the context of energy security in the mentioned regions due to reasons such as Russia's military presence, the strategic advantage created in favor of Russia by Crimea, the Turkish Straits law and the weaknesses of the US military organization, especially in the Caspian Sea.

***Keywords:** NATO, Energy Security, North of the Black Sea, Caspian, Russia*

EXTENDED ABSTRACT

During the ongoing process of the Russia-Ukraine War, which includes many reasons including energy security, whether NATO's energy security approaches will implement sanctions that will ensure energy security, including the use of force, in the regions of Eurasia with rich energy resources and important transit lines has become a seriously debated issue-problem in the international arena. Within the context of the situation described, the aim of this study is to question whether NATO can provide the energy supply security it was previously able to provide in various parts of the world, within the framework of current security approaches, in the resource-rich Caspian basin and in the north of the Black Sea, which is an important transit area for Europe.

From this perspective, the implementation of use of force options could trigger crises that could have serious consequences on the global security system, especially considering the ongoing Ukraine War. The existence of the stated possibility highlights this research as a situation that can make it important. Within these possibilities, it is necessary to put forward the main and sub-basic questions of the study as follows. Will NATO be able to provide the energy supply security it previously provided by using force in different geographies in the Caspian Sea, which constitutes the narrow part of the study, and in the north of the Black Sea where the

war continues? Is there a possibility that the Ukraine War will turn into a Russia-NATO war? What has been the effect of the war on energy markets?

In the context of the current problem situation and the answers sought to the basic questions, it is seen that NATO wanted to establish a sphere of influence in the Caspian Sea by making various initiatives after 1994. Although the organization achieved some results with energy agreements, it would be wrong to say that it has fully succeeded in this (Grison 2013). This interest in the region after the Cold War has also shown itself in literature studies. Trade volume studies and other scientific research conducted by some organizations are important studies for the literature (Eurostat 2024; Kalehsar 2020; Yapıcı 2020). However, a holistic study has not been reached on one of the fundamental questions of the study, which is the possibility of using force in the Caspian Sea and the elements that will establish the military superiority of NATO and the USA in the region. The answer sought to this question may be important in terms of revealing a research that can meet this need. Among the important studies conducted, the studies of military researchers emphasizing the wrongness of Russia's military presence in the Caspian Sea (Yapıcı 2020) and the US military organization in the Caspian Sea, as well as studies revealing other deficiencies, can be mentioned as studies that should be taken seriously in the literature (Gorgemans 2021; Mac Laren, Repass and Rich 2022; Coffy 2023). In this study,

the risk probabilities in question were tried to be illustrated by comparing these individual determinations as a whole.

Although the Black Sea and its north, which constitute another area of the study, are an important strategic region for NATO, it is possible to access studies that reveal that the organization cannot show a serious presence here as it does in the Mediterranean (Clough 2024). Grishin, Todorova and Tolochko, who evaluated the Black Sea together with the Caspian Sea, attributed NATO's ineffectiveness in the region to Russia and Türkiye's Black Sea policies (2020). Sapmaz, who stated that NATO and the US, which are limited in terms of area dominance in the Black Sea and inadequate in terms of navy, cannot undertake an active role in the Ukraine War, examined the issue from the perspective of military sciences (2022). Likewise, authors who emphasize that NATO's deficiencies in its navy and other military power elements caused the occupation of Crimea also underline that military deficiencies strengthen Russia's offensive power (Nordenman 2015; Petersen 2019). In the case of the Ukraine war, Coffy (2023) portrayed the passive dimension of the NATO presence in the Black Sea by presenting the situation analysis and current risk factors. These studies were utilized as they are important studies and an attempt was made to draw a picture in this article that would reveal the comparative balance of power and discuss the possibilities, taking into account the current war situation.

The article was prepared as a case study within the scope of qualitative research method, and multiple qualitative and quantitative data sources were used. The use of quantitative data contributed to the support of changing energy relations, especially in trade, with numerical data. In light of the findings, the following conclusions were reached. It is assessed that it will not be possible for NATO to carry out energy security in accordance with its own interests and establish sustainable success in the Caspian region and the north of the Black Sea, which are included in the scope of the research, under current conditions. The most important factors that make the current conditions difficult against NATO are that Russia's military presence and political influence in these regions, which it sees as its immediate surroundings, do not allow this. However, considering that NATO's military and political organization in the Black Sea and the Caspian Sea is at an immature level, it is evaluated that unless a very special and privileged situation develops, NATO's option to use military force for energy security in the region will be limited.

Again, within the framework of energy security, the possibility of the Ukraine War turning into a Russia-NATO conflict is low unless a very specific situation develops, considering the Black Sea, Crimea, the Straits law, the effectiveness of Russia's Black Sea and Caspian navies in the region, and threats of using nuclear weapons.

Giriş

Enerji, insanın doğadaki varlığını sürdürebilmesi ve mevcut yaşam standartlarını muhafaza etmesi için temel ihtiyaçlarındandır. Dünya üzerinde sınırlı miktarda ve coğrafyalarda bulunan fosil enerji kaynaklarına duyulan bu ihtiyaç, 20. yüzyılın başından itibaren artık devletlerin, uluslararası örgütlerin ve enerji şirketlerinin de fazlasıyla içinde olduğu bir güvenlik meselesini, enerji güvenliğini, ortaya çıkarmıştır. Bu mesele zaman ve şartlarla değişkenlikler gösteren, farklı tanımlamaları olan bir kavram olarak da öne çıkan bir konu olmuştur. Kavram 21. yüzyıla girişle birlikte içinde birçok bileşeni barındıran kapsamlı tanımlamaları içermeye başlamıştır. Asya Pasifik İş Birliği Örgütü enerji güvenliğini (4 A olarak formüle edilmiştir) mevcudiyet (availabilitys), erişebilirlik (accessibility), kabul edilebilirlik (acceptability) ve ekonomiklik (affordability) olarak tanımlanırken (2007, 7-40), Cherp ve Jewell enerji güvenliğini, egemenlik (sovereignty), sağlamlık (robustness) ve dayanıklılık (resilience) olarak tanımlamıştır (2011, 206-208). Enerji güvenliğini çeşitli parametrelerle ölçümlenebilen bir kavram olarak değerlendiren kimi yazarlar ise (Sovacool 2011, 7478) tanımlamanın karmaşık ve değişken yapısına bir standart getirme gayreti içinde olmuşlardır. Bu anlamda Azzuni ve Breyer'in tanımlamaları son elli yıllık değişimleri kapsamlı şekilde içermesi açısından dikkat çekmektedir. Yazarlar enerji güvenliğini on beş ana, elli alt boyutu da içerecek şekilde

tanımlamışlardır. Ana boyutlar şunlardır: Kullanılabilirlik, çeşitlilik, maliyet, teknoloji ve verimlilik, konum, zaman dilimi, dayanıklılık, çevre, sağlık, kültür, okuryazarlık, iş, politika, askerlik, siber güvenlik (Azzuni ve Breyer 2018, 23-24).

Kavramsal değişimin temel dinamiği olan paylaşım konusu enerji güvenliğini uluslararası ilişkilerde önemli bir güvenlik meselesi haline getirmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve askerî bir örgüt olan NATO da bu paylaşım sorununda etkin bir misyon edinmeye çalışmaktadır. NATO'nun enerji güvenliğini önemsemesi, öncelikle kendi ordularının ve üye devletlerinin sivil ihtiyaçlarını karşılamak ve enerjinin transit güzergâhı olan coğrafyalarda, özellikle deniz taşımacılığında, transit güzergâhların kontrolünü sağlayarak küresel güç dengesini kendi elinde tutmak istemesinden kaynaklanmaktadır. NATO ülkelerinin hidrokarbon enerji kaynakları konusunda, birkaç üye haricinde, kaynak fakiri olduğu görülmektedir (World Economic Forum 2023). Her ne kadar üyeler arasında tam bir birliktelik olmasa da (Telli 2022, 129) NATO'nun enerji güvenliğine fazlasıyla önem verdiği görülmektedir. Tarihsel süreçte 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması NATO'nun varlık sebebinin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Fransa gibi bazı üye devletler Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında NATO'nun misyonunu tamamlamış olduğunu gündeme getirerek bu durumu tartışma konusu yapmış olsa da (Boniface 1997) ilerleyen yıllarda enerji tedariki ve transferinde yaşanan aksaklıklar arttığından ABD'nin

güvenlikleştirme³ politikalarının da tesiriyle enerji güvenliği 2008 Bükreş Zirvesi'nde ilk defa⁴ NATO'nun güvenlik tehditleri kapsamı içerisinde yer almıştır (NATO 2008; NATO 2024a). NATO bu durumu da diğer yeni güvenlik konuları arasında kendisine misyon edinmiştir. Değişen şartlar ve güvenlik ortamı dikkate alındığında NATO'nun enerji güvenliği ile ilgili teorik ve pratik çalışmalar yaptığı, dünyanın birçok noktasında bunları güç kullanım seçenekleri ile besleyebildiği görülmüştür. 1980'lerde İran-Irak Savaşında Körfez bölgesi tanker trafiğinin güvenliği, Akdeniz'deki NATO donanmasının 2000'li yılların başından itibaren Avrupa için transit enerji güzergâhı olan hattın güvenliği ve 2012 yılındaki NATO'nun Libya harekâtı enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik askerî harekâtlar ve girişimler için örnek gösterilebilir (Gallis 2007, 5; Çelikipala 2014, 92; Biresselioğlu 2012, 242). Belirtilen coğrafyalarda enerji güvenliğini sağlamaya yönelik icra edilen harekâtlar farklı sonuçları olsa da genelde NATO inisiyatifini bölgede hakim kılmış ve başarı sağlanmıştır.

Bu durumdan hareketle, NATO'nun bu yaklaşımlarının Avrasya'nın zengin enerji kaynaklarından biri olan Hazar bölgesinde ve enerji akışının önemli geçiş hattı olan Karadeniz'in kuzeyinde, güç kullanımını dahil, enerji güvenliği

³ Buzan, güvenlikleştirmeyi değer atfedilen bir meselenin tehdit varlığı olarak gösterilmesi ve bunun ortadan kaldırılması için geliştirilen tedbirlerin desteklenmesi olarak tanımlanmaktadır (Buzan 2008, 107).

⁴ Enerji güvenliği tarihsel süreç bağlamında 1999 Kavram Belgesi'nde ve 2006 Riga Zirvesi'nde dolaylı ifadelerle de olsa NATO belgelerinde yer almaya başlamıştır (NATO 1999; NATO 2006).

kapsamında yaptırımlarını uygulayıp uygulamayacağı çalışmanın problemini oluşturmaktadır. İfade edilen problem dahilinde bu çalışmanın amacını da içeren temel ve alt başlık soruları şu şekilde sıralanabilir. NATO daha önce farklı coğrafyalarda güç kullanarak sağladığı enerji arz güvenliğini çalışmanın dar kısmını oluşturan Hazar’da ve savaşın devam ettiği Karadeniz’in kuzeyinde sağlayabilecek imkana ve güce sahip midir? Enerji güvenliği bağlamında Ukrayna Savaşı’nın Rusya-NATO savaşına dönüşme riski var mıdır? Savaşın enerji piyasalarına etkisi ne olmuştur?

Soğuk Savaş sonrası bölgeye duyulan ilgi literatürde de kendini göstermiştir. Bazı kuruluşlarca yapılan ticaret hacmi çalışmaları, özellikle enerji ticaretinin doğudan batıya uzanan değişiklikleri içeren raporlar (Eurostat 2024), ABD’nin Hazar bölgesinde geliştirmeye çalıştığı enerji politikaları (Kalehsar 2020), Rusya’nın Hazar Denizi’ndeki filo gücünün bölgedeki güç dengesi üzerine yaptığı etki (Yapıcı 2020) literatür için önem arz eden çalışmalardandır. Bununla birlikte çalışmanın temel sorularından biri olan Hazar’da güç kullanım olasılıklarının ve NATO ve ABD’nin bölgede askerî üstünlüğünü tesis edecek unsurların ne olduğu hususu ile ilgili bütüncül bir çalışmaya erişilememiştir. Bu soruya aranan cevap bu ihtiyacı giderebilecek özellikte bir araştırmayı ortaya çıkarması açısından önem arz edebilecektir. Yapılan önemli çalışmalardan olan Rusya’nın Hazar’daki askerî varlığı (Yapıcı 2020) ve ABD’nin Hazar bölgesindeki askerî teşkilatlanmasının

yanlışığını vurgulayan asker kökenli araştırmacıların çalışmaları ile diğer eksiklikleri ortaya koyan çalışmalar literatür için ciddiye alınması gereken güncel çalışmalar olarak zikredilebilir (Gorgemans 2021; Mac Laren, Repass ve Rich 2022; Coffy 2023).

Çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde incelenen bir diğer bölge Karadeniz ve kuzeyidir. Karadeniz'in kuzeyi olarak ele alınan bölge de Ukrayna'dır. Karadeniz bölgesi NATO için önemli bir stratejik mekan olmasına rağmen örgütün burada, Akdeniz'de olduğu gibi ciddi bir varlık gösteremediğini ortaya koyan çalışmalara erişmek mümkündür (Clough 2024). Karadeniz'i Hazar ile birlikte değerlendiren Grishin, Todorova ve Tolochko bölgede NATO'nun etkin olamamasını Rusya ve Türkiye'nin Karadeniz politikalarına bağlamışlardır (2020). Karadeniz'de alan hakimiyeti olarak kısıtlanmış olan ve donanma olarak da yetersiz kalan NATO ve ABD'nin Ukrayna Savaşı'nda da aktif bir görev üstlenemeyeceğini dile getiren Sapmaz ise meseleyi askerî bilimler çerçevesinden incelemiştir (2022). Aynı şekilde NATO'nun donanma ve diğer askerî güç unsurlarındaki eksikliklerin Kırım'ın da işgaline neden oluşunu vurgulayan yazarlar askerî eksikliklerin Rusya'nın hamle gücünü kuvvetlendirdiğinin altını çizmektedirler (Nordenman 2015; Petersen 2019). Ukrayna Savaşı örneğinde de Coffy, durum analizi ve güncel risk faktörlerini ortaya koyarak Karadeniz'deki NATO varlığının pasif boyutunu resmetmiştir (2023). Önemli incelemeler olması itibarıyla bu çalışmalardan

faaydalanılmış ve mevcut savaş durumu da dikkate alınarak karşılaştırmalı g¼¼ dengelerini ortaya koyacak ve olasılıkları tartışacak bir resim bu makalede çizilmeye çalışılmıştır. Makale nitel araştırma y¼¼ntemi kapsamında bir durum çalışması şeklinde hazırlanmış, çalışmada çoklu nitel ve nicel veri kaynakları kullanılmıştır. Nicel verilerden faydalanılması, øzellikle ticarete değişen enerji ilişkilerinin sayısal verilerle desteklenmesine katkı sağlamıştır.

Çalışmaya amaç, problem, temel sorular, sınırlılıkları ve literat¼¼r incelemesi ışığında bakıldığında çalışmanın temel varsayımının NATO'nun enerji konusunda birçok coğrafyada sert g¼¼ç unsurlarıyla sağlamış olduğu g¼¼venlik ortamını Hazar'da ve Karadeniz'in kuzeyinde sağlama olasılığının d¼ř¼k ihtimalli bir durum olduğu øng¼¼r¼¼lm¼řt¼¼r. B¼¼yle bir kanaatin sınanmasına y¼¼nelik bir incelemenin tercih edilme nedenlerini ortaya koymak gereklidir. Son Ukrayna Savaşı, øzellikle Karadeniz b¼¼lgesi ve kuzeyindeki transit hat g¼¼venlięini keskin ve sert bir şekilde etkilemiştir. Ayrıca savaş, Karadeniz kuzeyi geçişli enerji ¼¼retiminin Batıya transferi i¼¼in de yeni arayışlara neden olmuştur. Enerji krizinin doruk noktası olarak nitelendirilebilecek bu durum øzellikle Avrupalı NATO ¼¼yeleri i¼¼in ciddi bir kriz yaratmıştır. B¼¼lgede saldırgan bir Rusya'nın varlığı enerji akışında çok ciddi kırılğanlıklar yaratmış ve Ukrayna Savaşı ørneęi g¼¼zetildięinde Karadeniz'de ve Hazar Havzası'nda oluşacak çok değişkenli askerî risk fakt¼¼rleri, NATO'nun b¼¼lgede hareket kabiliyetini de sınırlandırmıştır. Bu

durumdan hareketle NATO enerji güvenliği de dahil birçok konuda bölgede bu risk faktörlerinin etkisiyle kesin sonuçlu askerî seçenek yaptırımlarını uygulamada çekingen davranmıştır. Soğuk Savaş sonrası ABD önderliğindeki NATO'nun eski Sovyet coğrafyasında hem genişlemesi hem de Rusya'nın yakın çevresinde⁵ politik olarak nüfuz elde etmek istemesi ve Rusya'nın bölgedeki tarihsel hedefleri, NATO'nun bölgede politik ve askerî anlamda hamle yeteneklerini kısıtlayıcı bir ortam yaratmıştır. Son tahlilde Ukrayna-Rusya Savaşı bölgede enerji güvenliğiyle beraber birçok güvenlik algısında da büyük değişkenlikler yaratmıştır (Repass ve Rogers 2022, 7). NATO'nun Orta Doğu ve Akdeniz'de olduğu gibi bu bölgede rahatlıkla faaliyet icra etmesini engelleyen, sert güç uygulamaktan çekinmeyen ve olası bir konvansiyonel savaşta dahi nükleer güç kullanabileceğini belirten Rusya'nın bölgedeki varlığı, esasında NATO'nun Ukrayna Savaşı dahil bölgedeki problemlere çekingen yaklaşmasının da bir nedeni olarak değerlendirilebilir (Sapmaz 2022). Elde edilen bu bulguların okunması, mevcut durumda bölgede risk olasılıklarının tartışılması ve değerlendirilmesi çalışmanın ana ve alt başlıklarında yapılmış olmakla sonuç kısmında da bulguların değerlendirmesi, varsayıma atfen yapılacaktır.

⁵ Yakın çevre politikası Sovyetler Birliği sonrasında oluşan BDT ülkelerinin kültürel, ekonomik ve politik temel üzerinde Rusya ekseninde konumlanması olarak adlandırılabilir (Hamzaoğlu 2020, 292).

1. NATO'nun Bölgeye Bakışı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının kullanımında yeni bir güç mücadelesi ortaya çıkmıştır. Bir tarafta NATO liderliği anlamında ABD, diğer tarafta Sovyetler Birliği'nin olduğu iki kutuplu dünyanın ABD lehine son bulması bu ülkenin ve ittifakın diğer Batılı ülkelerinin eski Sovyet coğrafyasının yeni devletlerine ve dolayısıyla bu bölgedeki enerji kaynaklarına ayrı bir ilgi duymaya başlamasına neden olmuştur (Kahraman ve Merdan 2020, 439). ABD'nin bu bölgeye ilgi duymasının sebeplerinden biri de Brzezinski'nin belirttiği gibi Avrasya coğrafyasından ABD'ye rakip olabilecek küresel bir gücün çıkmasını engellemek istemesinden kaynaklanmaktadır. Bahse konu kaygının bertaraf edilmesi için de ABD, bölgede her türlü siyasi, askerî ve diplomatik hamleleri yapma gayreti içinde olmaktadır (Brzezinski 1997, 63). Varşova Paktı'nın dağılmasıyla NATO'nun misyonunu tamamladığı tartışmaları yapılmış olsa da ABD liderliğindeki örgüt, Sovyetler Birliği'nden kopan ülkelerin, özellikle askerî anlamda Batı sistemine uyumlu hâle getirilebilmesi için bir dizi çalışmalar yürütmüştür. Bunlar Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi (KAİK) ve Barış İçin Ortaklık programıdır (Kök 2012, 174). Bununla birlikte Rusya'nın NATO ülkelerinin çevresinde askerî faaliyetlerle siyasi hedeflerine ulaşmak istemesi ittifak için bölgesel istikrarsızlığın temel kaynağı olarak değerlendirilmektedir. (NATO 2016). Bu nedenle NATO,

Rusya'nın yakın çevre olarak da gördüğü bu bölgelerde Rusya'yı çevrelemek için çeşitli adımlar atma gayreti içinde olmuştur (Ünalmiş ve Oğuz 2019, 3). Karadeniz bölgesi ise Batılı güçler tarafından stratejik bir alan olarak değerlendirilmekte olup Karadeniz'in çok geniş bir bütün olduğunu, bölgede Rus etkisinin olmadığı, Avrupa ve Atlantik kontrolünün olduğu uluslararası bir yapının hakim olmasının, çıkarlar bağlamında daha faydalı olacağı her zaman istenilen bir durum olmuştur (Tüysüzoğlu 2013, 63).

Rusya ve Hazar bölgesinden çıkarılan petrolün ve doğal gazın Batıya aktarılmasında kritik geçiş güzergahı olan Karadeniz bölgesi Batılı güçler için önemli bir alan olarak görülmüştür. Ayrıca Rusya'nın Hazar bölgesinden çıkarılan enerji kaynaklarının aktarımında da söz sahibi olması Karadeniz'in önemini Batılı güçler için daha da artırmaktadır. (Grishin vd. 2020, 443).

1.1. NATO'nun Bölgeye İlişkin Tehdit Algısı

NATO, bölgede ABD'nin küresel güç hegemonyasının da tesiriyle varlığını hissettirmek ve Sovyetlerden kopan ülkeleri kendi sistemine üyelik kapsamında entegre ederek genişlemesini sürdürmek istemiştir.⁶ Bazı Doğu Bloku ülkelerinin NATO ve AB'ye üye olmasıyla NATO bu bölgede etkinliğini ciddi şekilde

⁶1999 yılında Çekya, Macaristan, Polonya; 2004 yılında Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya vd.; 2009 yılında Arnavutluk, Hırvatistan; 2017 yılında Karadağ; 2020 yılında K. Makedonya NATO'ya katılan ülkelerdir.

artırmıştır. Örgüt, özellikle, Rusya'nın Karadeniz'de hakimiyet kurma girişimlerini engellemek ve bu amaçla bölgede müttefik ülkelerle ilişkilerini geliştirmek yönünde politik argümanlar üretme gayretiyle hareket etmiştir (Hamilton 2008, 321-323). Sovyetlerin dağılmasından sonra, Putin yönetimiyle beraber Rusya'nın uygulamaya koyduğu yakın çevre politikası NATO için önemli bir tehdit algılaması konumuna gelmiş ve bu bölgedeki güç mücadelesi daha çok Rusya'nın bu politikasına karşı yürütülmeye çalışılmıştır. Eski Sovyet coğrafyası olarak da tanımlanabilecek Rusya'nın yakın çevresinde NATO'nun siyasi ve askerî nüfuz olarak etkinliğini artırması ve yeni üyelerle genişlemesi Rusya için karşı bir tehdit algısı olarak değerlendirilmiş ve Rusya'nın bölgede saldırgan realizm olarak da tanımlanabilecek bir stratejiyle hareket etmesine neden olmuştur. Bu durum bölge ülkelerinde bir ikileme neden olmakla, NATO ve Rusya ilişkisi askerî hareketliliklerin de cereyan edebildiği bir duruma evrilmiştir (Tüysüzoğlu 2013, 75). Rusya bölgede etkinliğini artırmak, NATO'nun Doğuya genişlemesini engellemek ve başından beri karşı çıktığı renkli devrimlerin de karşısında olduğunu açıkça ortaya koymak için 2008 yılında Gürcistan'a askerî müdahalede bulunmuştur. Bu müdahale Rusya'nın bölgede kendi nüfuzuna yönelik olarak değerlendirdiği tehditlerin bertaraf edilmesine yönelik ilk askerî harekât olması açısından dikkat çekmektedir (Erol ve Demir 2012, 27). NATO için bölgede önemli bir gelişme de Kırım'ın ilhak edilmiş olmasıdır. 2014 Ukrayna krizi ile beraber

Karadeniz’de stratejik bir kara parçası olan Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesi sadece Kırım üzerinde bir hakimiyeti beraberinde getirmemiş, Karadeniz üzerindeki alan hakimiyetinin de ciddi anlamda Rusya’nın eline geçmesine olanak sağlamıştır. Bu durum NATO için çok ciddi bir dezavantaj yaratmış olmakla Rusya’nın bu saldırgan yaklaşımına karşı NATO, Karadeniz bölgesinde tehdit algısını değiştirmek durumunda kalmıştır. Şöyle ki NATO 2011 yılında donanma unsurlarının hedef coğrafyalarda etkinliğini artırmak adına oluşturduğu deniz hakimiyeti konseptini (Bağbaşıoğlu 2021, 69-74) Kırım’ın ilhakından sonra özellikle Karadeniz’de ve hinterlandında daha etkili olabilmek adına revize etmesi gerektiğinin ve donanmasını güçlendirmek zorunda olduğunun farkına varmıştır (Nordenman 2015, 4). Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesi ve bölgede ciddi anlamda askerî tahkimatlanmaya gitmesi, 2022’de başlayan Ukrayna Savaşı’nın da bir emaresi olarak değerlendirilebileceğinden NATO’nun bölgede hakimiyet kurmada önemli mevziler kaybettiğini ve tehdit varlığının daha somut ve daha büyük evreye ulaştığını göstermektedir.

1.2. NATO’nun Bölge Enerji Kaynaklarına ve Rotalarına Yaklaşımı

Sovyetler Birliği’nin 1991 yılında dağılması Hazar Havzası’ndaki enerji kaynaklarının kullanımında yeni bir güç mücadelesini ortaya çıkarmıştır. ABD Soğuk Savaş sonrası bu bölgeye ayrı bir ilgi duymaya başlamıştır (Kahraman ve Merdan

2020, 439). NATO bu bölgedeki enerjinin güvenli şekilde ve dolaysız olarak Avrupa pazarına ulaşması adına bölge ülkeleri ile siyasi ve diplomatik ilişkileri geliştirme gayreti içinde olmuştur.

Transit geçiş güzergâhının kritik ülkelerinden biri olan Gürcistan, NATO ve Rusya için bir tampon bölge konumunda değerlendirilebilir. Hazar Havzası'ndaki hidrokarbon enerji kaynaklarının çoğunun AB ülkelerine ulaştırılması Güney Kafkasya ülkesi olan Gürcistan'ı stratejik bir konuma sokmaktadır. Bu anlamda Batının ve Rusya'nın bu ülke üzerinden yürüttüğü güç mücadelesi önemli bir aşamayı oluşturmaktadır (Kulick ve Yakoboshuili 2008, 25). Güney Kafkasya'da NATO, Batı yanlısı siyasi ve demokratik bir yapıyla muhatap olup özellikle Hazar Havzası enerjisinin Gürcistan üzerinden Türkiye ve buradan da Batıya sorunsuz şekilde intikalini sağlamak isterken; Rusya bölgede eskiden kalma hakimiyet anlayışını sağlamaya çalışmaktadır. Burada NATO hakimiyetinin olmaması Avrupa ve Atlantik çıkarlarına ciddi şekilde bir tehdit yaratacağından Karadeniz ve Güney Kafkasya (daha çok Gürcistan) NATO'nun ve ABD'nin vazgeçmek istemediği bir bölge olarak öne çıkmıştır. Jeopolitik anlamda kritik bir noktada olan Gürcistan'ın siyasi istikrarı da Batılı ülkeler için fazlasıyla önemli olduğundan Gürcistan hükümetlerinin Batı yanlısı ekonomik ve politik argümanları benimsemesi bu ülkeler için önemli bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir (Cornell vd. 2004, 14-17). Bu çerçevede renkli

devrimlerle belirtilen amaca ulaşılmak istenmişse de Gürcistan özelinde bu durum 2008 yılında ciddi bir güvenlik sorunu yaratmıştır. Belirtilen renkli devrim hareketleri ve NATO'nun Doğuya doğru genişleme isteği Rusya üzerinde tedirginlik yaratmış, problemin diplomatik kanallarla çözülemeyecek boyuta ulaştığını iddia eden Rusya, 2008 yılında Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya'ya düzenlediği askerî harekâtı da gerekçe göstererek bu ülkeye askerî müdahalede bulunmuştur. Bu durum NATO'nun Güney Kafkasya üzerinden enerji güzergâhlarını güvenli hâle getirme çabasını ve aynı zamanda NATO'nun bölgede genişleme hamlesini ciddi anlamda sekteye uğratmıştır (Ünalmiş ve Oğuz 2019, 5).

1.2.1. Hazar Bölgesi

Hazar Denizi, Sovyetler Birliği döneminin son bulduğu 1991 yılına kadar iki devletli kıyıdaş bir bölgeyken, bu tarihten sonra beş devletin kıyı paylaşımına açılan bir bölge konumuna dönüşmüştür. Enerji rezervleri anlamında dikkat çekici seviyede⁷ zengin olan bölgenin, Doğu-Batı denkleminde enerji üreten ve tüketen ülkelerin köprüsü pozisyonunda stratejik bir öneme sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Kalehsar 2020, 155). Orta Asya ve Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarının, Çin Halk Cumhuriyeti'nin de ciddi anlamda ilgisini çektiği ve özellikle Kazakistan ve Türkmenistan

⁷ 2020 yılı Hazar Bölgesi'nin dünya petrol rezervlerini karşılama oranı %17,4; doğal gaz rezervlerini karşılama oranı %46,7'dir (BP Statistical Review of World Energy 2021, 16-34).

üzerinden Hazar Havzası'na boru hatlarıyla ulaşmak istediği bilinmektedir. Bu açıdan bölgenin enerji kaynaklarının Doğu ve Batı ülkelerince rağbet gördüğü dikkat çekmektedir (Tang 2016, 9). Dünyanın en gelişmiş askerî örgütlerinden biri niteliğine sahip NATO ülkelerinin ve ABD'nin bölgeye ilgisi, özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları neticesinde Afganistan'a yapılan müdahalelerden sonra artmış ve bölgenin stratejik değeri önemsenebilir (Cunningham ve Yetiv 2012). Hazar Havzası'nın yeni bağımsız devletleri Batı ülkeleri için Rusya'ya bağımlılığı önemli seviyede azaltacağından bu bölgedeki yeni üretici devletlerin Avrupa'ya transit anlamda bağlanması, örgütün öncelikli hedefleri arasında yer bulmuştur (Kuzembayeva 2014, 77). Bu çerçevede 2006 yılında ilk petrol akışının başlatıldığı Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ile Azerbaycan petrolünün ve üretim durumuna göre Türkmenistan ve Kazakistan petrolünün dünya pazarına açılması ve 2018 yılında ilk doğalgaz akışının sağlandığı Trans - Anadolu Doğalgaz Boru Hattı'nın (TANAP) faaliyete geçmesi Türkiye (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2023), Batı ülkeleri ve ABD için enerji diplomasisi alanında kazanılmış önemli bir başarı olarak değerlendirilebilir (Kalehsar 2020, 187). Buna karşın AB Nabucco projesi kapsamında Hazar bölgesi kaynaklarından faydalanmak istemiş ancak hem kendi içinde Almanya ve İtalya'nın Rusya ile münferit iş birliği çalışmalarına başlaması hem de Rusya'nın Azerbaycan ile yıllık 500 milyon metreküp gaz anlaşması yapması gibi hamleleri nedeniyle bu

proje askıya alınmak zorunda kalmıştır (Önder ve Maden 2023, 36-47)

Rusya'nın Karadeniz üzerinde çeşitli gerekçelerle, özellikle Ukrayna bağlamında, enerji güvenliğini tehdit edici yaklaşımlarını da dikkate aldığımızda Avrupa Birliği'nin 2022 yılında Güney Gaz Koridorunu kullanarak Azerbaycan'dan 2027 yılına kadar gaz akışını iki katına çıkarmayı içeren anlaşmayı imzalamış olması Hazar Havzası enerji kaynaklarının Batı ülkeleri için çok önemli bir kaynak-rezerv bölgesi olduğunu göstermektedir (Coffey 2023). Enerji akış güzergâhının zenginleşmesi açısından bakıldığında 2020 yılında Karabağ'ın işgalden kurtarılarak Azerbaycan'a geçmesi, Türkiye ve Azerbaycan tarafından desteklenen Zengezur Koridoru'nun açılması da ulaşımda yeni bir arter oluşturacaktır. Orta hat olarak değerlendirilen bu hattın Avrupa ve Asya arasındaki ticari ilişkileri daha güvenli ve canlı hale getireceği öngörülebilir (Gawliczek ve İskandarov 2022, 50).

Başlangıçta belirtildiği gibi Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Hazar üzerinde hak iddia eden ülke sayısı beşe çıkmış, bu durum enerji kaynaklarının aranması, çıkarılması ve su alanlarının kullanımı ile ilgili birçok anlaşmazlığı da ortaya çıkarmıştır. Hazar denizinin statüsü ile ilgili 2018 yılında beş kıyıdaş devletin imzalamış olduğu anlaşma her ne kadar bazı sorunların tam olarak çözüme kavuşturamadığı yönünde eleştirilere (özellikle 15 mil hattı)

maruz kalsa da (Kalehsar 2020,155) kıyıdaş ülkelerin kendi bölgelerinde çıkaracağı enerji kaynaklarını pazarlayabilmesi için özellikle Sovyet sonrası yeni ülkeler için bir özgürlük getirmiştir. Bu durumun, ABD ve AB'ye bu bölgedeki kaynakların Batıya aktarımı konusunda bir avantaj sağladığı söylenebilir (Gülyüz 2020, 379).

NATO için bölgedeki enerji kaynaklarının, Rusya'nın etkisini azaltarak Batıya aktarılmasının önemli siyasi ve diplomatik çabayı gerektirecek bir konu olduğunu vurgulamak gerekir. Şöyle ki bölgede çok ciddi bir Rus gücünün olduğu gerçeği yadsınmamalıdır. Hazar üzerinden Suriye'ye bile müdahale edebilecek kuvvetli bir donanma gücü bulunan Rusya'nın (Yapıcı 2020) buradaki askerî varlığını Don-Volga kanalından Karadeniz havzasına sokabilmesi Rusya'ya önemli bir askerî hamle yeteneği kazandırmakla bölge ülkelerine karşı ve Karadeniz'de kısıtlı da olsa var olan NATO unsurlarına, harici bir tehdit çarpanı olarak gözükmektedir. Türkiye'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne dayanarak boğazlardan her iki tarafın da savaş gemilerine geçişi kapattığı düşünüldüğünde, 2022 yılında Ukrayna'ya karşı yapılan askerî harekâta bu kanalın aktif olarak Rus Hazar filosu tarafından kullanılmış olması ve Rusya'nın, Hazar üzerinden bu filo unsurlarınca, Ukrayna'yı uzun menzilli seyir füzeleriyle vurmuş olması hem Hazar Havzası'nda hem de Karadeniz Havzası'nda NATO için ciddi anlamda üzerinde durulması gereken bir tehdit varlığı yaratmıştır. Mevcut durum gözetildiğinde NATO'nun ve özelde

ABD'nin Hazar Havzası'nda çıkarlarını ilerletmesi için kısıtlı seçenekleri olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır (Coffey 2023).

1.2.2. Enerji Kaynaklarının Taşınması ve Karadeniz'in Kuzeyi

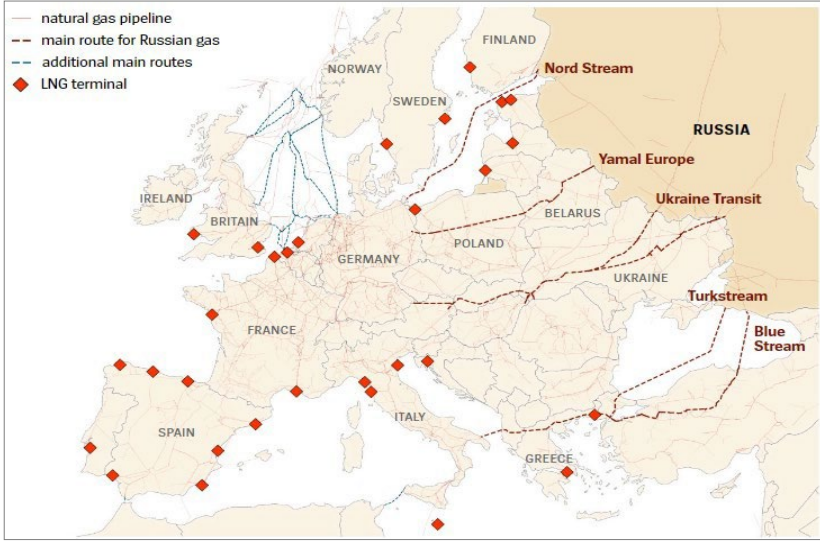
Karadeniz, Baltık Denizi ve Hazar Denizi ile çeşitli noktalardan erişime müsait olan yapısı kıyıdaş ülkelerdeki kritik limanları ile deniz ticaretinin yoğun olduğu bir deniz formundadır. Akdeniz'e Türk boğazlarıyla, Avrupa'ya Min-Tuna ve Ren-Tuna kanallarıyla ve Hazar Denizi'ne de Don-Volga kanallarıyla bağlanması Karadeniz'e havza derinliği olan zengin bir iç deniz özelliği yükler (Özgen 2017, 56). Bu özellik Rusya ve Hazar bölgesinden elde edilen enerji kaynaklarının Batı ülkelerine aktarılmasını kolaylaştıran bir fırsat sunmaktadır. Özellikle deniz alanlarındaki enerji taşımacılığı ve boru hatlarının enerji aktarımında etkin olarak kullanılması Karadeniz'in stratejik önemini tescil eden bir durum olarak değerlendirilebilir.

Üçte ikisi sularla kaplı dünyada uluslararası ticaretinin neredeyse %90'ı deniz ulaşım yollarıyla yapılmaktadır. Deniz yoluyla yapılan ticaretin daha çok tercih edilmesinin sebebi daha az maliyetli olmasıdır (Gürdeniz 2009, 212-217). Karadeniz'in deniz taşımacılığındaki potansiyelini vermesi açısından bazı verileri sunmak faydalı olacaktır. 2011 ve 2016 yıllarını kapsayan yıllarda Türk boğazlarından deniz taşımacılığıyla

taşınan petrol miktarı ortalaması günde 2.6 milyon varildir (Energy Information Administration 2017).

Karadeniz özellikle 2000’li yıllarda ağırlık verilen projelerle doğalgaz boru hattı üzerinden enerji taşımacılığında önemli bir yer edinmiştir. Enerji akışının Rusya üzerinden endüstrisi gelişmiş Batı ülkelerine ve çevre ülkelere gerçekleşmesi bölgeye enerji arz güvenliği açısından önemli bir hüviyet kazandırmıştır (Doğan 2018, 20). Rusya’nın Batı ülkelerine sevk ettiği petrol ve doğalgaz Ukrayna, Romanya, Bulgaristan ve Karadeniz dibinden döşenen boru hatları ile Türkiye ve buradan da Avrupa ülkelerine farklı güzergâh ve taşıma sistemleri ile nakledilebilmektedir. Bahsedilen enerji akışı Sovyetler döneminde yapılan çoklu anlaşmalarla başlatılmış ve sonrasında Rusya Federasyonu ile geliştirilerek devam ettirilmiş transit enerji projeleri olarak öne çıkmıştır. 1984 yılında Sovyetler döneminde başlatılan Batı Hattı olarak da adlandırılan Rusya-Türkiye doğalgaz boru hattı Karadeniz kuzeyinden (845 km. kara parçası üzerinden) Türk topraklarına (Trakya üzerinden) girmiş ve buradan gaz akışı sağlanmıştır. Aynı şekilde 1997 yılında başlatılan Karadeniz dibinden döşenen ve Mavi Akım doğal gaz projesi olarak isimlendirilen proje Rusya-Türkiye ve İtalya ile yapılmış önemli bir çoklu enerji anlaşmasıdır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2023). Soğuk Savaş sonrası Karadeniz üzerinden Avrupa’ya taşınan enerjinin Karadeniz’den geçmesi bağımsızlıklarını

kazanan yeni Karadeniz ülkelerinin de varlığı ile beraber bölgenin jeopolitik yapısına farklı bir özellik katmıştır.

Kaynak: European Parliament 2023, 17

Avrupa'nın Rusya ile enerji konusunda anlaşmazlığa düşmeye başlaması Karadeniz üzerindeki egemenlik ilişkilerine de hâliyle sirayet etmiştir (Ünalmiş ve Oğuz 2019, 4). Bölge üzerinden geçen boru hatları ya da deniz taşımacılığı özellikle Karadeniz'i ve Avrupa bacağına tampon ülkesi olan Ukrayna'yı kritik bir noktada konumlandırmıştır. Rusya'nın kendi ürettiği ya da Hazar Havzası ülkelerinden tedarik ettiği enerjiyi bu güzergâh üzerinden Avrupa'ya ve Karadeniz ülkelerine pazarlama isteği bölgenin stratejik değerini artırmış ve Karadeniz ve kuzeyinde güç mücadelesi isteğini de ön plana

çıkarmıştır. 1990'lı yıllarda Rusya'nın Avrupa'ya yaptığı petrol ihracatının %95'i Ukrayna üzerinde bulunan boru hatlarından geçmekte olduğu görülecektir.⁸ Bu durum Rusya adına, Ukrayna'nın kendi nüfuz alanında olmasına rağmen güzergâh bağımlılığı yaratacağı düşünüldüğünden alternatif rotalar ve boru hatları projelerini geliştirmesine olanak sağlamıştır. Yamal-Avrupa, Mavi Akım, Baltık Boru Hattı, Sibirya-Pasifik Boru Hatları gibi projeler de bir anlamda tek pazar stratejisinden uzaklaşmak istediğinin göstergesidir⁹ (Nelson 2023, 11). 2006 yılında Ukrayna'dan Avrupa'ya giden Rus gaz akışının Rusya tarafından aniden kesilmesi Karadeniz ve kuzeyinde, transit enerji nakli hususu bağlamında ilk ve önemli bir kriz yaratmıştır. Batı Avrupa'da Rus enerji güvenliği meselesinin ciddi şekilde tartışılmasına neden olan bu kriz bölgenin de jeopolitik anlamda öne çıkmasına etki eden olaylardan biri olmuştur. (Doğan 2018, 20). Sonrasında bölgede cereyan eden bu jeopolitik ve jeoekonomik krizlerin temelinde enerji güvenliği meselesi olduğu ve bu krizlerin yaratılmasında Rusya'nın kuvvetli bir aktör olarak öne çıktığı görülmektedir. Bölgede Rusya'nın

⁸ Ukrayna AB transit gaz iletim hattı Rusya, Polonya, Macaristan, Slovakya, Romanya ve Moldova'yı kapsamaktadır. Hattın gaz akış potansiyeli şu şekildedir. 2021: 39,6 milyar m³, 2022: 18,7 milyar m³, 2023: 13,5 milyar m³, 2024 ilk sekiz ay: 10,8 milyar m³. AB'ye aynı yılları kapsayan diğer Rus boru hatlarından yapılan ithalat oranları ise 2021: 104,8 milyar m³, 2022: 45,8 milyar m³, 2023: 13,5 milyar m³, 2024 sekiz ay: 11,1 milyar m³ (Keliauskaitė ve Zachmann 2024, 2-4).

⁹ Yamal-Avrupa: 33 milyar m³ (Global Energy Monitor 2024), Nord Stream: 35 milyar m³ (Nord Stream 2024), Rusya-Türkiye Batı Hattı: 8 milyar m³, Mavi Akım: 16 milyar m³, Türk Akım: 15,75 milyar m³ (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 2023) yıllık taşıma kapasitesine sahip boru hatlarıdır.

stratejisinden ciddi şekilde etkilenen Ukrayna'nın bir şekilde istikrarsızlaştırması ve bu ülkenin kendince enerji geçişinde güvenilir bir ülke olmadığını Avrupa'ya göstermek istemesinden kaynaklanmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'yı etkisizleştirip alternatif rotalar yaratma çalışmaları bir yönüyle enerji piyasasındaki Rus tekerciliğini yaratmaya çalışmasının örneği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu örnekler, Rusya'nın enerjiyi Avrupa'da siyasi avantaj ve nüfuz elde etmek için kullanma yeteneğini göstermesi yönünden dikkat çekmektedir. Ayrımcı fiyatlandırma, Rusya'yı devre dışı bırakan enerji rotalarına karşı koyma stratejisi, gaz akışının kesintiye uğraması ve uyumlu davranışın avantajlı gaz anlaşmalarıyla ödüllendirilmesi dönem içinde Rusya'ya, Doğu Avrupa ve Batı Avrupa'daki birçok ülke üzerinde önemli bir nüfuz sağlamıştır (Ratsiborynska 2018, 8-9). Bölgede Rusya'nın içinde olmadığı bir enerji denklemi bu ülke tarafından hibrit savaşlarla¹⁰ sabote edildiği gibi, Ukrayna üzerinden Avrupa'ya transit gaz akışını sabote etmek için de özellikle 2014 yılından itibaren bu ülkedeki enerji alt yapılarına yerel işbirlikçilerini de kullanarak sabotaj tarzında eylemler gerçekleştirmiş olması, sert argümanları da kullanabileceğini göstermiştir (Butrimas vd. 2021, 13). Karadeniz ve

¹⁰ Hibrit savaş, konvansiyonel yeteneklerin de kullanıldığı (düşük yoğunluklu da olsa silahlı çatışma) içinde terör eylemlerini, düzensiz taktik ve oluşumları barındıran, hedef bölgelerde ayırım gözetmeyen şiddet eylemlerinin gerçekleştirildiği farklı savaş modeli olarak tanımlanabilir (Hoffman 2007, 14).

Karadeniz'in kuzeyi olarak en kritik bölgede bulunan Kırım'ın Rusya tarafından hibrit ya da konvansiyonel anlamda çeşitli müdahalelere maruz kalması ve 2014'te ele geçirilmesi, nihayetinde 2022 yılında Rusya-Ukrayna Savaşı bölgenin enerji güvenliği dengesini de Batı ve NATO aleyhine bozmuştur. Bu durum NATO ülkelerinin, kuvvetli bir alan hakimiyetine ve karşı harekât yeteneklerine sahip bir düşmanla, istikrarsızlaşmış bölgede güvenli enerji alışverişi yapamayacağını ortaya çıkarmıştır (Dupuy 2022).

2. NATO, Rusya ve Çatışan Çıkarlar

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Yeltsin ile Batıya yaklaşan Rusya'nın tekraren eski gücüne kavuşup saldırgan politik yapıya bürünmesinin önüne geçmek için NATO bazı girişimlerde bulunmuştur. 1997 yılında NATO-Rusya Kurucu Senedi imzalanmış ve NATO-Rusya Daimi Ortak Konseyi kurulmuştur. Karşılıklı olarak, nükleer silahlanma da dahil askerî konularda güven ilişkisini tesise yönelik olan bu çalışmalar Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi ve bu ülkenin bir anlamda sistem içinde karşılıklı kontrolünü sağlamak ekseninde ilerlemiştir (Yapıcı 2007, 1456). Aynı şekilde eski Sovyet ülkeleri ile iş birliğini geliştirmek adına Kuzey Atlantik İş Birliği'nin ve Rusya'nın da dahil olduğu Barış İçin Ortaklık programlarının geliştirilmesi Rusya'nın ve Doğu Bloku ülkelerinin Batı sistemine entegrasyonunu amaçlayan çalışmalar olarak dikkat çekmektedir (Kök 2012, 174). 1990-2000 yılları

arasında, Rusya'nın NATO ile ilişkileri denge politikası içinde yürütülmüş, özellikle NATO organları içinde bulunan Rus temsilciler, örgütün işleyiş yapısını da yakından tanıma fırsatı yakalamışlardır (Yapıcı 2007, 1469). Belirtilen dönemde bu denge politikasını gerektirecek nedenler ise Rus ordusunun ciddi anlamda köhneleşmiş yapısı ve Çeçenistan'daki karışıklıklar olarak gösterilebilir. Putin, ABD'deki 11 Eylül saldırıları neticesinde dünyada oluşan uluslararası terörizm tehlikesini kendi ülkesi için de ciddi bir tehdit olarak değerlendirmiş, krizi fırsata çevirerek Çeçenistan-Rusya Çatışması'na uluslararası meşruiyet kazandırmak, iç politikada da halk desteğini arkasına almak için ABD ve NATO ile iş birliği içerisinde olmuştur. İlerleyen yıllarda bu denge politikası ülkenin ekonomik toparlanmasıyla birlikte değişmeye başlayacaktır. Putin 2004'te ikinci defa seçildikten sonra artan enerji fiyatları ve sonrasındaki ekonomik toparlanma sayesinde de daha rahat siyaset yapma imkânına ulaşmıştır. Özellikle ABD'ye karşı meydan okuyucu tarzda politik söylemlerini bu süreçte daha da artırmıştır.

2007'de Münih Güvenlik Konseyi'nde tek kutuplu dünyanın son bulduğunu ve artık Rusya'nın tekraren denge yaratacak bir güç hâline geldiğini ifade etmesi mevcut durumun en net ifadesi olarak tanımlanabilir (Smith 2008, 18-21). NATO'nun ya da bir yönüyle ABD'nin, genişleme politikası ve özellikle süreç içinde Gürcistan'ı bu politikanın yürütülmesinde nirengi noktası olarak görmesi, Rusya'da bölgesel güvenlik ve enerji güvenliği kaygılarının artmasına neden olmuştur. 2008

yılındaki Rusya-Gürcistan Savaşı, ilişkilerin kırılma noktası olarak da dikkat çekmektedir. Kısa süreli cereyan eden bu savaş, Rusya'nın yakın çevresinde atılan adımlarda askerî yaptırım seçeneklerini kullanılabileceğini; ABD, AB ve NATO'nun Rusya ile gereksiz çatışmalardan kaçınmak adına bölgedeki eylemlerini dikkatli seviyede yürütmesi gerektiğini gösteren kritik bir olay olarak değerlendirilebilir (De Haas 2009, 8).

NATO ve Rusya arasında bölgede cereyan eden güç mücadelesi esasında, içinde birçok aktörün ve meselenin olduğu stratejik bir güç mücadelesi olduğunu vurgulamak gerekir. Bu hususların başında gelen konu ise kuşkusuz enerji ticareti bağlamında enerji güvenliği tartışmalarıdır. Zengin Hazar enerji kaynakları ve transit güzergâhların güvenliği NATO, AB, Rusya ve bölge ülkeleri için önemli bir meseledir. Hazar ötesi enerji akışının ve ekonomik faaliyetlerin güvenliğinin önemli bir yer aldığı düşünüldüğünde, bölgede ticaret yapan ülkeler arasında deniz güvenliği rejimlerinin ve kapasitelerinin iyileştirilmesi hassasiyet arz etmektedir. Bu durum özellikle Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ı doğrudan etkilerken, bu ülkelerin dışındaki aktörleri de hâliyle etkilemektedir. Avrupa ve Karadeniz ülkeleri Orta Asya'dan gelen enerji kaynaklarına doğrudan bağımlıdırlar ve buradan gelen enerji kaynaklarıyla hem iç ihtiyaçları karşılanmakta hem de boru hatlarından iletim geliri sağlanmaktadır.

Bu anlamda Güney Kafkasya ve Orta Asya'da gelişmiş güvenlik programlarının tesis edilmesi NATO ve Avrupa için elzem bir durum olarak öne çıkmaktadır. Bunun için bölgesel güvenlik güçleriyle geniş çapta ortaklık programlarına ihtiyaç duyulduğu öne çıkan bir konudur (Repass ve Rogers 2022, 6). Ancak Rusya'nın Hazar Denizi'ndeki hakim askerî gücü ve kendi enerji koridorunu kurmak istemesi bölge ülkelerinde, NATO veya Batı ülkeleri ile geliştirilecek iş birliği projelerini sekteye uğratabilecek sorun olarak da görülmektedir (Oral 2022, 430). Bu anlamda Batı ülkelerinin bölge ülkeleriyle kurmak istediği ilişkilerin mahiyeti enerji güvenliği meselesi ile güç mücadelesi denkleminde bağımsız düşünülemeyecektir. Özellikle ABD'nin eski Sovyet coğrafyasında NATO aracılığıyla genişleme isteği ve Ukrayna'da politik ve toplumsal değişimleri teşviki birçok açıdan Rusya tarafından yine güvenlik problemi hâline getirilmiş ve bu durum Rusya adına saldırgan bir hâl olarak Kırım'ın ilhakına zemin hazırlamıştır (Saluschev 2014, 41). NATO bu krizde Rusya ile askerî ve siyasi kanalları açık tutarken tüm pratik sivil ve askerî iş birliğini askıya almıştır (NATO 2023).

Rusya ve NATO arasında bölgede devam eden bu rekabetin, enerji ve transit enerji hatlarının kontrolünden de kaynaklandığı yadsınamaz bir durumdur. Rekabetin bölge ülkeleri üzerinden yürütüldüğü göz önüne alındığında ise Rusya'nın burada enerji nakil hatlarını kontrol edebileceği kritik noktaları hibrit savaş şeklinde eline geçirme, fiilen olmasa da

kontrol mekanizmalarını işleterek bölgeye ve ülkeye nüfuz etme alışkanlığı, bölge ülkelerini birçok açıdan strese sokabilmektedir. Bu durum AB ülkelerinde de enerji ticaretinin sürdürülebilirliği açısından bir güvenlik meselesine dönüşebilmektedir. Bazı AB devletlerinin ve eski Doğu Bloku ülkelerinin Rusya'ya olan enerji bağımlılığı, onların siyasi karar alma süreçleri üzerinde baskı oluşturması, Rusya'nın iradesine tabi olması ve daha da ilerisi, ekonomik konularda veya enerji konularında etkili bir direniş gösterme potansiyellerini ortadan kaldırabilme riski açısından önem arz etmektedir. Ayrıca Rusya'ya enerji bağımlılığı, bu ülkeye karşı askerî olmayan yöntemlerle kullanılabilir siyasi, ekonomik, jeopolitik avantaj sağlayan baskı unsurlarında da kırılabilirlikler yaratabilmektedir. Enerji bağımlılığının neden olduğu diğer bir kırılabilirlik ise Rusya'nın enerji pazarını etkileyebilecek müdahaleleridir. Rusya'nın fiyatları artırması, enerji kesintileri ve benzeri manipülatif uygulamaları tüketici ülkeler için ciddi bir enerji güvenliği meselesine dönüşebilmektedir (Ratsiborynska 2018, 3).

Bölgede enerji kaynakları, transit enerji güzergâhları ve enerji pazarına hakim olma gayretlerini içeren bu rekabet, anlatıldığı gibi NATO ve Rusya arasında çok önemli bir güç mücadelesine dönüşmüş ve bu durum Rusya'nın kendi yakın çevresi olarak telakki ettiği coğrafyalarda sıcak savaşa varan hibrit savaş yöntemlerini kullanmayı, sınırları zorlayacak seviyede denemesi ile NATO'ya üye olsun ya da olmasın, birçok

açından bölge ülkelerinde ve NATO’da güvenlik kaygısı yaratmıştır. Bölgede artarak devam eden bu sıcak çatışma ve krizler 2022 yılındaki Ukrayna Savaşı ile zirveye ulaşmıştır denebilir. NATO-Rusya ilişkileri bu savaş ile ciddi anlamda çıkmaza girmiş, Güney Kafkasya ve Orta Asya’daki jeostratejik durum da Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etmesiyle aniden ve ciddi biçimde değişikliğe uğramıştır (Repass ve Rogers 2022, 7). NATO, Rusya’nın Ukrayna’nın doğusunu, yapmış olduğu referandumlarla kendisine bağlamış olmasının kabul edilemez olduğunu belirtmiş ve BM’nin 51. maddesi çerçevesinde işgale karşı Ukrayna’nın meşru müdafaa hakkını kullanmasına katkı sağlayan sürecin içinde olmuştur. Bunun üzerine NATO Avrupa’nın doğusunda Rus tehdidine karşı 40.000’den fazla askerî konuşlanmasını sağlamıştır. Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya’daki askerî varlığına ek olarak Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Slovakya’da çok uluslu görev grubu oluşturmuştur. Ayrıca Baltık Denizi’nde ve Karadeniz bölgesinde de askerî tedbirlerini artırmak zorunda kalmıştır (NATO 2023).

2.1. Enerji Güvenliği ve Olası Güç Kullanımı

NATO ordularının ve ülkelerinin enerji ihtiyacını karşılamak için kaynak zengini ülkelerle farklı şekillerde muhatap olması ve transit güzergâhların güvenliğine yönelik askerî tedbirlerin geliştirilmesi ön plana çıkarmıştır. Enerji kaynaklarının güvenliğinden, transit güzergâhın güvenliğine

kadar birçok bileşeni barındıran bu uygulamalar enerjiyi küresel örgütlerin ve devletlerin stratejik mücadele sahasında öncelikli bir sırada konumlandırmıştır.

NATO, enerji güvenliği bağlamında güç kullanma seçeneklerini çeşitli zaman ve bölgelerde denemiş bir örgüt olarak dikkat çekmiştir. Orta Doğu bölgesinde, İran-Irak savaşlarında Körfez bölgesinden Batıya aktarılan petrol tankerlerinin güvenliğinin sağlanmasına yönelik operasyonlar (Gallis 2007 5), yine Akdeniz'deki transit enerji güzergâhının kontrolünü sağlamak için NATO donanma unsurlarının kullanılması (Çelikpala 2014, 92) ve Kaddafi döneminde, Libya'da gerçekleştirilen askerî müdahaleler enerji arz güvenliğini tesis etmeye yönelik girişimler olarak gösterilebilir (Biresselioğlu 2012, 242).

Avrupa ülkeleri için alternatif enerji coğrafyalarından biri konumunda olan Hazar bölgesi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Avrupa için daha da öne çıkmıştır. Enerjide çeşitlilik ilkesi ile hareket eden AB ülkelerinin ABD'nin politikalarından bağımsız olarak da Orta Asya ülkeleriyle diyalog kurabildiği ve ortaklık ve iş birliği anlaşmaları ile ilişkilerini geliştirme gayretinde olduğu görülecektir (Şahin 2021, 306). Ancak her ne kadar AB münferit iş birliği anlaşmalarıyla bölgede ilişkilerini geliştirme gayreti içinde olsa da bölgenin tekraren hakimi olduğunu iddia eden ve 2008 yılında Gürcistan'a askerî müdahaleden sonra sert

politik yaklaşımı ile hem NATO'nun hem de AB'nin kendince eski hakimiyet alanına girmesini istemeyen Rusya'nın duruşu, enerji güvenliği algısında, NATO için yeni bir durumun başlangıcını oluşturmuştur. Orta Doğu bölgesi ve Kuzey Afrika bölgesinde enerji tedariki ve rotalarının güvenliği için kendi güç kapasitesi açısından çok da zor olmayan askerî yaptırımlar (kuvvet kullanımı) uygulamış (Basra Körfezi-Operation Earnest Will, Akdeniz'de 2001 yılından itibaren bulundurulmuş NATO donanma unsurları, 2012 Libya operasyonu) olan NATO'nun, Hazar bölgesi ve stratejik önemi yüksek olan Karadeniz'de bu tür bir müdahale seçeneğini, Rusya faktörü, örgütün diğer üyeleri ile tam bir görüş birliği olmaması ve Karadeniz'in Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nden kaynaklanan özel statüsü gibi nedenlerle kullanmadığını ya da kullanamadığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

Enerji güvenliği bağlamında NATO Karadeniz'de ve eski Sovyetler Birliği coğrafyasında varlık göstermeye çalışmıştır. Özellikle bu politika ABD'nin öncülüğünde hem enerji güvenliği hem de küresel güç politikalarının Avrasya'da kendi stratejisi çerçevesinde şekillenmesini istemesinden kaynaklanmıştır. Askerî, diplomatik ve hukuki nitelikleri olan bu isteklerin ne ölçüde karşılık bulduğu tartışılan bir konudur. Karadeniz, uluslararası deniz hukuku uyarınca ABD donanmasının rahatlıkla giremediği tek bölgedir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ndeki tonaj ve gün kıstası Türk boğazlarından Karadeniz'e geçecek yabancı savaş gemilerinin

bölgedeki etkinliğini sınırlayıcı niteliğe sahiptir. Bu durum özellikle ABD'nin bölgede etkinlik göstermesine engel teşkil eden bir durum olarak gösterilmektedir. Ayrıca ABD'nin tek başına bölgede karşı tedbir geliştirmek gibi bir stratejiyi de çok benimsemediği, daha çok NATO'ya üye bölge ülkeleri ve AB ülkelerinin de sürece kolektif anlamda dahil olması gerekliliği görüşü, güç kullanımı tartışmalarının hangi seviyede olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir (Clough 2024). Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ele geçirmesi ve 2022 yılında Ukrayna'yı işgal etmesi, ülkelerin enerji güvenliğiyle beraber kendi güvenliklerini de sağlama zaruretlerini doğal olarak ön plana çıkarmıştır (Repass ve Rogers 2022, 5). Sovyetlerden kopan bölge ülkeleri bu güvenlik kaygısının da etkisiyle ister istemez kendilerini Rusya ve NATO arasında ikili, karşıt bir denklem içerisinde bulmuşlardır. NATO lehine yapacakları bir tercih üzerlerinde ciddi anlamda, örnekleri bulunan, saldırgan bir Rus baskısı yaratacak; Rusya lehine yapılacak tercih de Batı ülkelerinin politik ve ekonomik sisteminden dışlanma riskiyle karşılaşmalarına neden olabilecektir. Bu anlamda, Ukrayna Savaşı'nın devam ettiği süreçte, bahsedilen askerî ve politik şartların oluşmaması, Rusya'nın saldırgan tutumu gibi nedenlerin varlığı, bölgede NATO'nun enerji güvenliğini sağlamak için güç kullanma ihtimalini düşüren unsurlar olarak öne çıkmıştır.

2.2. Güç Kullanımı Bağlamında Rusya-Ukrayna Savaşı

Rusya 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'nın doğu kısmında bulunan şehirlerini işgal etmiştir. Aslında Donetsk ve Luhansk şehirlerinde 2014 yılında Kırım'ın ilhakından itibaren başlayan ayrılıkçı hareketlerin Rusya tarafından desteklenmesi işgalin Rusya adına önemli bir ön hazırlık çalışmasıydı. Kırım'ın ilhakı sonrasında Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri ilan edilmiş ve bir anlamda Rusya'ya dahil olmanın alt yapısı oluşturulmuştur (Aktürk 2022). Rusya tarafından bölgedeki Rus ayrılıkçı hareketinin desteklenmesi ve etnik Rus nüfusunun da korunması, bir bakımdan insani ve önleyici meşru müdafaa haklarını doğurmuştur. Ancak bu nedenle Ukrayna'ya müdahale edildiğinin belirtilmiş olması uluslararası hukukta meşruiyet zemini oluşturmak adına atılmış adımlar olarak değerlendirilse de müdahalenin hukuki anlamda meşru bir girişim olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir (Halhallı 2022, 450-453). BM, işgalin başlamasından hemen sonra 141 üyenin evet oyu verdiği bir kararla bu eylemin insani ve meşru müdafaa sınırları içinde olmadığı yönünde karar alarak işgali kınadığını belirtmiştir. Ayrıca Uluslararası Adalet Divanı da 16 Mart 2022 tarihinde aldığı kararla Rusya'nın işgal ettiği Ukrayna topraklarından çekilmesi gerektiği konusundaki görüşünü uluslararası kamuoyu ile paylaşmıştır (Anadolu Ajansı 2023).

Rusya'nın tehlike ya da tehdit algısı 1991'den bu yana ABD liderliğindeki tek kutuplu dünyada, NATO'nun eski Sovyet coğrafyasında, mütemadiyen genişlemesi ve kendi coğrafyasında jeopolitik anlamda hapsedilmesi olarak tanımlanabilir. Rusya bu jeopolitik gerekçeyi ciddi bir tehdit boyutunda değerlendirerek, NATO esasında Rus ana karasını doğrudan işgal etme amacı olmasa da kendince güçlü siyasi ve askerî reflekslerle Ukrayna'ya askerî müdahalede bulunmuştur denebilir. Burada dikkat çeken nokta Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan'a askerî müdahalesiyle başlayan ve kendi yakın çevresinde NATO'nun genişlemesini kısıtlamaya yönelik birbirini takip eden, askerî ve siyasi olarak Rusya lehine kesin sonuçlar doğuran bu müdahalelerden aldığı gücü, özgüven boyutunda Ukrayna'da da denemiş olmasıdır. Daha önce gerçekleştirdiği Gürcistan ve Kırım harekâtları gibi kısa sürede hedeflerine ulaşacağı öngörüsü Rusya için stratejik hata seviyesinde bir adım olmuştur. Ukrayna'nın siyasi ve askerî iradesini birkaç gün içinde kırabileceğini öngören Rusya'nın bu beklentisi gerçekleşmemiştir ve Ukrayna'nın direnişi karşısında aylarca süregelen bir savaş ortamı oluşmuştur (Sapmaz 2022).

Ukrayna açısından değerlendirilecek olursa ordunun iki yıllık savaş süresince kendi topraklarına girmiş olan Rus birliklerinin ana lojistik merkezlerinden uzaklaşmasının da etkisiyle Ruslara ciddi kayıplar verdirdiği gözlemlenmiştir. Buna karşın iki yıllık süreçte Ukrayna ordusunca, işgal edilmiş topraklarından Rus ordusunu atmak için yapılan, ancak kesin

sonuçlu olmayan taarruzi harekâtlar kısa süreli bir başarı sağlasa da bu çabalar Rusların topraklarından çıkarılmasını sağlayacak bir düzeyde olmamıştır (Bielieskov 2024). Buna sebep olan unsurlar ise Ukrayna ordusunun modernize edilmemiş olması ve savaş esnasında bir dizi eğitim faaliyetlerine tabi tutulan Ukraynalı askerlerin Rus birlikleri ile yeterli seviyede mücadele edememesi ve ordu için gönderilen silah, mühimmat ve lojistik ikmal maddelerinin de iyi organize edilmiş bir şekilde, muharebe sahasındaki birliğlere dağıtılamaması gösterilebilir. Gönderilen silahların ise askerî personelce temel teknik kullanım prosedürlerine hakim olması ve bunu en verimli şekilde kullanması için yeterli eğitimi alması gerekmektedir. Bu ise sıcak muharebe şartlarında çok da mümkün olmamaktadır. Bu durumun Ukrayna silahlı kuvvetlerinin moral ve motivasyonunu da olumsuz bir şekilde etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır (Krooker 2024). Bununla beraber Ukrayna, ilerleyen safhalarda kimi zaman Rus ordusunun deniz ve hava unsurlarına karşı güçlü şekilde karşılık verse de kara unsurlarına karşı güçlü bir direniş gösterememiştir. Bu durum savaşın seyrini Rusya lehine değiştirebilecek bir eksiklik olarak değerlendirilebilir (Gottmoeller ve Ryan 2024). İki yıllık süreçte Ukrayna ordusunun kimi zaman taktik ve operatif, kimi zaman stratejik seviyede muharebelerin gidişatına tesir edecek hatalar yapması komuta kademesi ve siyasi irade arasında da uyumsuzluğa neden olmuştur. Bu durum karşısında Ukrayna Genelkurmay Başkanı, Cumhurbaşkanı Vladimir Zelenskiy

tarafından, Şubat 2024'te görevden alınmıştır. Ukrayna Savunma Bakanı Umerov görevden almanın sebebini yeni taktik ve stratejik yaklaşımlara ihtiyaç duyulması olarak göstermiştir (Euronews 2024). Aslında bu gelişme iki yıllık savaşın seyrinin Ukrayna açısından kendi istedikleri şekilde sürdürülemediğinin de bir tezahürüdür demek yanlış olmayacaktır. Savaşın devam ettiği bu süreçte Ukrayna ordusunun mevcut şartları kendi inisiyatifini doğrultusunda lehine çevirmesi bu koşullarda pek mümkün görünmemektedir.

2.2.1. Savaşın Enerji Güvenliğine ve Piyasalarına Etkisi

Rusya-Ukrayna Savaşı enerji güvenliği ve küresel enerji ticaret hacimlerinde de önemli bir değişkenlik yaratmıştır. NATO'nun Stratejik Kavram belgeleri ile de geliştirdiği politikalarla Rusya'ya karşı yaptırımlar devreye sokulmuştur. Bu durum Rusya'nın AB ülkeleri olan enerji ticaretinde daha önceki yıllara göre köklü bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Savaş öncesi yıl olan 2021'in sonunda AB kömür ithalatının %47,9'u Rusya'dan yapılmaktayken, 2022 yılı sonunda bu oran sifıra kadar düşmüştür. AB kömür ihtiyacını ABD'den karşılamak suretiyle bu boşluğu doldurmak istemiştir. 2022 yılında AB'nin ABD'den kömür ithalatı %19,1'e; 2023'te ise %34,9'a yükselmiştir. Boru hatları üzerinden Rusya'dan gaz ithalatı ise 2021'de %48 paya sahipken 2022'de %19'a, 2023'te ise %12'ye kadar gerilemiştir. AB'nin Rusya'dan petrol

ithalatında ise savaş öncesinde %24,8 ile birinci sıradayken 2022 yılından itibaren bu oran düşmeye başlamış ve 2023 sonunda %3,5'e gerilemiştir. Diğer kalemlerde olduğu gibi petrolde de ABD'nin AB pazarındaki etkisi artmıştır. 2023 yılı sonunda AB'nin ABD'den petrol ithalatı oranı %17'lik rakamla birinci sıraya oturmuştur. Ayrıca ABD 2022 yılı sonunda AB'ye %39,4 oran ile en fazla LNG ithal eden ülke olmuştur. Bu oran 2023 yılı sonunda %49,4'e ulaşmıştır (Eurostat 2024). Bu veriler ışığında, savaşla birlikte AB'nin enerji ithalatında Rusya'nın yerini ABD'nin aldığı gözlemlenmektedir.

Bununla birlikte Rusya'nın enerji piyasalarındaki ticari hacminin düştüğü AB ülkelerinin yerini farklı ülkelerle doldurmaya çalıştığı görülmektedir. Rusya'nın 2023 yılında günlük petrol üretimi 7,5 milyon varil seviyesinde sabit kalmış ancak petrol fiyatlarının artması ile bu oran bir anlamda dengelenmiştir. Ayrıca savaş öncesi AB, ABD, Birleşik Krallık, OECD Asya ülkelerine yapılan toplam ihracat günde 4,3 milyon varilin altına düşmüş ancak bu durum Hindistan, Çin, Türkiye ve Orta Doğu ülkeleriyle dengelenmeye çalışılmıştır. Buna rağmen Rusya'nın petrol satışından 2023'te elde ettiği gelirin bir önceki yıla göre aylık ortalaması 4,2 milyar dolar azalmıştır (International Energy Agency 2024).

Savaş ve yaptırımlar nedeniyle Karadeniz üzerinden yapılan birçok ticari taşımacılık gibi petrol taşımacılığı rotası da güvenlik gerekçesiyle yön değiştirmek zorunda kalmıştır. Daha

önce Rusya'nın Karadeniz güzergâhından yaptığı taşımacılık Arktik Deniz hattına kaymıştır. Rusya bu hat üzerinden Çin limanlarına petrol taşımacılığını artırarak hem güvenlik açısından hem de ekonomik anlamda avantaj sağlamaya çalışmıştır (Gürler 2023). Enerji akış güvenliğini etkileyen başka bir gelişme de Rusya ve Almanya arasında Baltık Denizi içinde kurulmuş olan ve iki boru hattının çoğunluğu Rus Gazprom şirketine ait olan boru hatlarının 2022'nin Eylül ayında kim tarafından yapıldığı bilinmeyen bir sabotaj ile patlatılmasıdır (Adomaitis ve Ahlander 2024). Ukrayna coğrafyasında cereyan eden savaşın izah edilen diğer faktörlerle birlikte asimetrik şekilde coğrafya dışına da sirayet edebileceği Azzuni ve Breyer'in de belirttiği gibi enerji güvenliğinin çok bileşenli bir problem olduğunun kanıtı niteliğindedir.

2.2.2. Enerji Güvenliği Bağlamında Savaşın NATO-Rusya Çatışmasına Dönüşmesi

Rusya-Ukrayna savaşı bölgede jeostratejik manzarayı ciddi bir şekilde değiştirmiştir. Burada tartışılan konu NATO'nun bu işgal karşısında tavrının ne olduğu ve olabileceğidir. ABD ve Batı Avrupa ülkeleri Rusya ile sınır komşuluğu bulunan ülkelere de savaşın sıçraması riski çerçevesinde mevcut savaşta nasıl bir pozisyon almalıdır veya almalı mıdır? Bu durumu bir fırsata çevirme imkânı var mıdır soruları öne çıkmaktadır (Repass ve Rogers 2022, 7). Rusya'nın Ukrayna'yı işgale kalkışması belirtildiği şekilde enerji güvenliği ve enerji piyasalarında çoklu

değişkenliklere neden olmuş, uluslararası enerji ticareti bu değişkenliklerden ciddi şekilde etkilenmiştir. Bir önceki bölümde de ifade edildiği gibi Avrupa Birliği ülkelerinin LNG ithalatında %49,4 ile ilk sırayı ABD'nin almış olduğu dikkate alındığında (Eurostat 2024) bu değişim daha da net şekilde görülecektir. Bununla beraber transit güzergâhlardaki güvenlik meselesi de bu etkileşim içerisine girmiştir. Savaşın büyük ölçekli bir savaşa dönüşmesi riski çatışmaların cereyan ettiği Karadeniz kuzeyi ve Kırım bölgesidir. Dolayısıyla Karadeniz hakimiyetinin savaşın gidişatı üzerindeki etkisi önemli bir çarpan faktörü olarak öne çıkmıştır.

Hakimiyet mücadelesine tarihsel süreç penceresinden bakıldığında, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bölgede jeopolitik bir boşluk oluştuğu ve bunun doldurulması amacıyla Rusya'nın yakın çevre politikasını hayata geçirmek için çeşitli adımlar attığı gözlemlenmiştir. NATO ise bu coğrafyada genişleme ve buralara askerî anlamda nüfuz etme politikasıyla hareket etmiştir. NATO'nun özellikle enerji ve ekonomi alanındaki askerî yaklaşımları Rusya'da jeopolitik anlamda derin stratejik kaygılar yaratmıştır. Rusya'nın enerji zengini ve üreticisi bir ülke olduğu dikkate alındığında bölgede süreklilik arz eden bir gerginlik daima var olmuştur (Khamashuridze 2008, 55). Bu tarihsel süreçte Rus gücünü dengelemekten öte baskılamak şeklinde askerî-politik hamleler geliştiren NATO için Karadeniz daima önemli bir bölge olmuştur. NATO ve ABD, Karadeniz'de etkinliğini artırmak için

Bulgaristan ve Romanya'yı üyeliğe almış, ayrıca özellikle ABD, Ukrayna ve Gürcistan'daki halk ve hükümet hareketlerini de desteklemiştir. NATO ayrıca Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin aksine Karadeniz'de askerî birlik bulundurma isteğini de her zaman sıcak tutmuştur (Erol ve Demir 2012, 24). ABD Karadeniz'de Rusya'nın askerî ve siyasi olarak gelişmesine fırsat vermemek için bölgede deniz gücünü olabildiğince artırmak istemektedir. Ancak Karadeniz'in açık denizlerle bağlantısını sağlayan ve Türkiye Cumhuriyeti devletine egemenlik hakkı tanıyan Montrö Sözleşmesi'nin sınırlayıcı maddeleri ABD'nin Karadeniz'de bu hedeflerine ulaşmasına başından bu yana engel teşkil etmiştir (Köse 2020, 217-218). Bu durumda NATO'nun, özelde ABD'nin Karadeniz'de aktif olarak harekât icra edebilmesi hukuki ve siyasi olarak mümkün olmamıştır. Ukrayna Savaşı özelinde, 2022 yılı öncesi ve sonrasındaki Türk boğazlarından geçen savaş gemilerine ait istatistik incelendiğinde bu durum daha da netlik kazanacaktır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi hükümlerinin Türkiye tarafından uygulanması sonucu sadece İstanbul Boğazı'ndan geçen savaş gemisi 2021'de 190 iken, 2022'de 30, 2023'te ise 33 olmuştur. (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 2024).

NATO için Karadeniz bölgesi, örgütün güneydoğu kanadını oluşturan stratejik anlamda önemi yüksek bir iç deniz niteliğindedir. Karadeniz, bir savaş durumunda NATO kuvvetlerinin Kuzeydoğu Avrupa bölgesine hareket etmesine izin vermektedir. Karadeniz bölgesinde barış zamanlarında

askerî tatbikatlar yapılmış olsa da savaş zamanında donanma kuvvetlerinin bölgeye girmesi yukarıda belirtilen boğazlardaki deniz hukuku kapsamında mümkün olamamaktadır. Bu durumun alternatifi olarak Yunanistan limanlarının ve Bulgaristan'ın üzerinden geçen hattın kullanılması görülebilir (Grishin vd. 2020, 449) ancak bu da NATO veya ABD için bölgede sürdürülebilir bir kontrol sağlamayı mümkün kılmamaktadır çünkü Rusya tarihsel süreçle beraber mevcut şartlarda Karadeniz filosunu, özellikle Kırım'ı ilhak ettikten sonra ciddi şekilde güçlendirmiş ve Kırım'ın stratejik avantajını da kullanarak Karadeniz'de hakim bir güç olmaya başlamıştır (Grenburg 2018). Dolayısıyla Karadeniz birçok açıdan hem Rusya hem de NATO için askerî-stratejik değeri yüksek bir bölge olarak görülmektedir. Bu durum bölgeyi elinde tutan güç için, çevre ülkeler üzerinde de ciddi ölçüde alan hakimiyeti baskısı sağlamaktadır. Bu açıdan bölge üzerinde girilen güç mücadelesinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. NATO'nun bu süreçte, uzun süredir Akdeniz'de elde ettiği hakimiyetini Karadeniz üzerinde elde edememesi Ukrayna'ya, en azından bu bölgeden, bir askerî yardım seçeneğini de kısıtlamaktadır.

Batılı ülkelerde tartışılan Ukrayna'ya fiili askerî destek ve NATO'ya üyelik konusu da bir diğer konu olarak gündemde olmuştur. Ancak bu durum da 5. maddenin işletilmesi anlamına geleceğinden ve savaşın daha geniş bir alana yayılabileceği riskini de barındırdığından bu süreçte bu adımdan da kaçınılmıştır (Stoltenberg 2022; Weaver 2023; Binnendijk ve

Kramer, 2023). 2024 Temmuz ayında Washington Zirvesi'nde alınan kararlarda da benzer konular tartışma konusu olmuştur. "...Müttefikler kabul ettiğinde ve koşullar oluştuğunda Ukrayna'yı ittifaka davet etme konumunda olunacağına..." atıf yapılsa da aslında bu kararın temel algılamasında üyeliğin mevcut koşullarda, belirtilen çekinceler kapsamında, pek de mümkün olmadığı çıkarımı yapılabilir. Nitekim aynı zirvenin diğer karar maddelerinde Ukrayna'ya güvenlik yardımı (askerî malzeme ve eğitim desteği dahil) taahhüdü ve 2025 yılında 40 milyar avroluk finansman destek taahhüdü yapılmış ve bu yardımların BM Şartı doğrultusunda yapılmış olacağına ve bunların NATO'yu çatışmanın bir parçası yapmayacağına dair atıfların bulunması, esasında NATO'nun çatışmadan kaçındığının farklı bir emaresi olarak da gösterilebilir. Aynı zirvede ittifakın bir nükleer güç olduğu vurgusu yapılmış olması da esasında Rusya'nın nükleer tehditlerine karşı yapılmış caydırıcı bir hamle olarak görülebilir (NATO 2024b). Şöyle ki Rusya'nın 2008 yılından bu yana kendi yakın çevresi için oluşturduğu askerî doktrin ve ulusal güvenlik stratejilerinde dikkat çekici şekilde vurgu yapılan konuların başında NATO'nun genişlemesi ve tehdit unsuru olarak değerlendirilmesi ve Ukrayna'nın Batı ülkelerince Rusya için istikrarsız bir ara bölge hâline getirilmesi gelmektedir. Rusya'nın kendince bunların önüne geçebilmek için çatışmayı ve nükleer gücünü yaptırım seçeneklerine koymuş olduğu anlaşılmaktadır (The Military Doctrine of the Russian

Federation 2010, 2014; Russian National Security Strategy 2015). Nitekim 2008 Gürcistan, 2014 Kırım ve 2022 Ukrayna harekâtları Rusya'nın askerî-politik hedeflerini fiili olarak test ettiği birer örnek bağlamında değerlendirilebilir.

Rusya'nın askerî doktrinleri ve stratejik yaklaşımlarını içeren bu belgelerde kendisine yönelik ciddi tehdit ve saldırılarda (konvansiyonel saldırılar dahil) nükleer silah kullanmaktan çekinmeyeceğini belirtmesi, mevcut savaş ortamında meseleyi daha da somut ve önemli kılmaktadır (Sapmaz 2022). Rusya adına nükleer caydırıcılık unsurunun da hamle seçenekleri arasında olması Ukrayna Savaşı'nda NATO'nun fiili çatışma sürecine dahil olmasını, en azından bu süreçte ihtimal dışı bırakmaktadır. Ancak değişen koşullar, savaş sırasında cereyan eden farklı gelişmelerin düşük de olsa böyle bir ihtimali doğurabileceği gerçeği de yadsınmamalıdır.

2.3. Enerji Güvenliği Bağlamında Hazar'da NATO-Rusya Çatışması

Hazar bölgesinde NATO ve ABD gibi küresel güçlerin hakimiyet kurmasını istemeyen Rusya için Hazar filosu çok önemli bir misyona sahiptir. Rusya'nın buradaki askerî kuvvetini Karadeniz'de de kullanma alternatifine sahip olması kendisine jeopolitik anlamda harici bir avantaj da sağlamaktadır. Bununla beraber Rusya'nın Hazar Donanması'nı etkisiz kılacak Akdeniz ve Karadeniz üzerinden gerçekleştirilebilecek olası önleyici saldırıların güzergâhı Kuzey Kafkasya'daki Rus hava

sahası ve Güney Kafkasya'daki Azerbaycan ve Gürcistan hava sahası olacaktır. Rusya'nın Astrahan'daki askerî üssü, derinliğine ve genişliğine bu coğrafyadan gelebilecek tehditleri algılayabildiğinden ve karşı hamle ile bunları önleyebilme yeteneğine sahip olduğundan, karşı güçler için burada askerî harekât icra edebilmek oldukça zor bir durum yaratmaktadır. Bu anlamda Rus Hazar filosu sadece bölgede değil, Ukrayna, Karadeniz ve Orta Doğu'da da Rusya'ya kritik seviyede askerî esneklik sunmaktadır (Mac Laren vd. 2022, 7). 2018 yılından itibaren Rus ordusu Hazar bölgesinde geliştirdiği ve Duvar olarak adlandırılan kara-hava, deniz-hava radar tespit ve silah sistemlerinin savunma sistemlerine entegre edilmesiyle taktik üstünlüğünü daha da geliştirmiştir (Aliyev 2019). Bu üstünlük Hazar filosunun manevra, yüksek ve uzun menzilli silahlarla atış yeteneklerine harici bir kuvvet çarpanı katkısı sunmuştur. Bu durumun NATO ve ABD için ciddi seviyede bir zorluk yarattığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Buna ilaveten yaklaşma istikametleri olarak bakıldığında Hazar'ın coğrafi yapısı da NATO'nun ve ABD'nin diğer açık denizlerde tesis edebildiği alan hakimiyetini, Hazar Denizi'nde tesis etmesine imkân vermediği görülecektir (Gorgemans 2021). Ayrıca ABD bölgede askerî teşkilatlanma bağlamında da kopuk bir yapılanmaya sahip olduğundan (Mac Laren vd. 2022, 11), bu durum Rusya'ya diğer etkenlerle beraber coğrafyanın avantajlarını da kullanmasına olanak tanımakta ve Rus Silahlı

Kuvvetleri'nin Hazar içerisindeki askerî verimliliğini olabildiğince artırmaktadır.

Bu tespitler dikkate alındığında Hazar bölgesi enerji kaynaklarının paylaşımı çok bileşenli bir ilişkiler bütünü olarak öne çıkmaktadır. 2018 yılında imzalanan Hazar Sözleşmesi münferit enerji anlaşmalarını Batı ülkeleri için kolaylaştırırsa da Rusya'nın bölgede güçlü bir donanmasının bulunması, Ukrayna Savaşı'ndan alınan dersler bağlamında Rusya'nın çıkarları ile çelişecek konularda güç kullanım opsiyonunu sergilemekten çekinmemesinin bölge ülkelerinde yarattığı hassasiyet, Hazar'ın coğrafi konumunun NATO veya Batı destekli bir askerî harekâta müsait olmaması, bölgede güç kullanımını bu bileşenler bütününde ve bu aşamada, NATO için çok da mümkün kılmamaktadır. Rusya tüm bu avantajları elinde bulunduran bir güç olarak bölgedeki varlığını korumakta olup NATO'nun ve Batı ülkelerinin ise sıcak çatışmadan uzak, daha öncesinde de olduğu gibi münferit enerji anlaşmaları ile Hazar bölgesinin imkânlarından faydalanma stratejisi ile hareket edeceği öngörüsü makul bir yaklaşım olacaktır.

Sonuç

Çalışmada NATO'nun güç kullanma seçeneklerinin Hazar ve Karadeniz'in kuzeyindeki enerji güvenliği denkleminde nasıl bir karşılık bulduğu veya bulabileceği bulgular ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır. Devam eden Ukrayna-Rusya Savaşı'nın

NATO'nun anılan bölgelerde, güç kullanım ölçeğinin resmedilmesine katkı sağladığı değerlendirilmiştir.

Enerji güvenliği bağlamında NATO'nun tüm çalışmaları ve askerî güç uygulamaları şartlara göre değişebilmektedir. Örgütün bazı durumlarda diplomatik-politik ilişkilerle, bazı durumlarda da askerî uygulamalarla hareket ettiği görülmüştür. NATO'nun askerî yaptırımları, belirtildiği şekilde bazı coğrafyalarda risk faktörlerini gözetererek uyguladığı ve sonucunda başarı kazandığı görülmüştür. Hazar bölgesi ve Karadeniz'in kuzeyinde ise NATO'nun enerji güvenliğini kendi çıkarlarına göre yürütmesi ve sürdürülebilir bir başarıyı tesis etmesinin mevcut koşullar ölçeğinde mümkün olamayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut koşulları NATO aleyhine güçleştiren en önemli faktörler ise Rusya'nın hem askerî varlığı hem de yakın çevresi olarak telakki ettiği bu bölgelerde politik nüfuzunun buna müsaade etmediğidir. Rusya-Ukrayna Savaşı örneği aslında mütemadiyen doğuya doğru genişleyen NATO'nun bir anlamda askerî ara hattının da netleşmesini sağlamıştır. Karadeniz'in kuzeyini, Ukrayna'yı, kritik enerji geçiş hattı olarak gören Rusya (NATO için de geçerlidir) bu bölge üzerindeki her türlü NATO tasarrufunu da esasında kendisi için tehdit sınırının son halkası olarak görmüş ve kendi tarihsel bağlarını da gerekçe göstererek Ukrayna'ya askerî harekât düzenlemiştir.

Savaşa enerji güvenliği çerçevesinde bakıldığında ise savaşın Rusya-NATO çatışmasına dönüşmesinin Karadeniz, Kırım, boğazlar hukuku, Rusya'nın Karadeniz ve Hazar donanmalarının bölgedeki etkinliği ve nükleer silah kullanma tehdidi faktörleri nedeniyle çok özellikli bir durum gelişmezse düşük ihtimalli olduğudur. Bu gerekçeler NATO'nun Karadeniz ve Hazar'daki varlığını da doğrudan etkilediğinden ve örgütün bu bölgelerdeki askerî ve siyasi teşkilatlanmasının da olgunlaşmamış bir seviyede olduğu değerlendirildiğinde, farklı durum gelişmediği müddetçe, NATO'nun bölge üzerinde enerji güvenliği konusunda askerî güç kullanma seçeneğinin sınırlı olacağı tespit edilmiştir.

Savaşın enerji piyasalarına etkisinin ne olduğu sorusu ise açık bir cevapla çalışmada kendine yer bulmuştur. Elde edilen nicel bulgular ışığında, dünyanın önde gelen enerji tüketicisi ve bağımlısı olan Avrupa Birliği'nin enerji ithalatında Rusya'nın yerini ABD'nin almaya başlamış olduğu net bir şekilde gözlemlenmiştir. Rusya'nın ise petrol taşımacılığında Kuzey hattını kullanmaya başlayarak Avrupa'da kaybettiği pazarı, Arktik Denizi üzerinden, Çin ile doldurmaya çalıştığı dikkat çekmiştir.

KAYNAKÇA

- Adomaitis, Nerijus ve Ahlander, Johan. 2024. “North Stream: What’s Known about the My Stery Pipeline Expolisions?” Erişim: 05.01.2024. <https://www.reuters.com/world/europe/qa-what-is-known-about-nord-stream-gas-pipeline-explosions-2023-09-26/>.
- Aktürk, Şener. 2022. “Sebepleri ve Sonuçlarıyla Rusya’nın Ukrayna’yı İşgali.” Erişim: 28.02.2024. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/sebepleri-ve-sonuclariyla-rusya-nin-ukrayna-yi-isgali/2512248>.
- Aliyev, Nurlan. 2019. “Russian Military Capabilities in the Caspian.” Erişim: 24.03.2024. <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13558-russias-military-capabilities-in-the-caspian.html>.
- Anadolu Ajansı. 2023. “Ukrayna ve Rusya Savaşı Birinci Yılımı Doldururken BM’nin Hâlâ Tartışma Konusu.” Erişim: 29.02.2024. <https://www.aa.com>.
- Asia Pasific Energy Research Centre. 2007. “A Quest for Energy Security in the 21st Century: Resources and Constraints.Japan,” APERC-Institute of Energy Economics.
- Azzuni, Abdelrahman and Breyer, Christian. (2018). Definitions and Dimensions of Energy Security: A Literature Review. *WIREs Energy Environ*, 7(268): 1-34. DOI: 10.1002/wene.268.
- Bağbaşıoğlu, Arif. 2021. “NATO’nun Deniz Güvenliği Algısı: Süreklilik ve Değişim.” *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 10 (1): 59-78.

- Bielieskov, Mykola. 2024. "To Defeat Putin in a Long War, Ukraine must Switch to Active Defense in 2024." Erişim: 06.02.2024. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/pa-vin-g-the-way-for-putins-defeat-ukraine-must-prioritize-defense-in-2024/>.
- Binnendijk, Hans and Franklin, Krame. 2023. "Providing Long- Term Security for Ukraine: NATO Membership and other Security Options." Erişim: 14.01.2024. <https://www.atlanticcouncil.org/in- depth- research- reports/issue-brief/providing-long- term- security-for-ukraine-nato-membership-and-other-security-options/>.
- Biresselioğlu, Mehmet Efe. 2012. "NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu." *Uluslararası İlişkiler* 9(34): 227-252.
- Boniface, Pascal. 1997. "The NATO Debate in France." Erişim: 09.05.2024. <https://www.nato.int/acad/conf/enlarg97/boniface.htm>.
- Brzezinski, Zibigniew. 1997. *Büyük Satranç Tahtası Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklikleri*, Çeviri, Yelda Türedi. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Buzan, Barry. 2008. "Askerî Güvenliğin Değişen Gündemi." *Uluslararası İlişkiler* 5(18): 107-123.
- Butrimas, Vytautas. Hajek, Jaroslav. Oleksandr, Sukhodolia. Dmytro, Bobro and Karasol, Sergii. 2021. "Hybrid Warfare Against Critical Energy İnfrstructure: The Case of Ukraine." Erişim: 15.05.2024. <https://www.enseccoe.org/pabications/hybrid-warfare-against-critical-energy-infrastructure-the-case-of-ukraine/>.

- Cherp, Aleh ve Jewell, Jessica. 2011. "The Three Perspectives on Energy Security: Intellectual History, Disciplinary Roots and the Potential for Integration." *Current Opinion in Environmental Sustainability* 3: 202-212.
- Clough, Gavin. 2024. "To Fend off Russia in the Black Sea, the US and NATO Need to Help Boost Allies' Naval Power." Erişim: 06.02.2024.
<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/to-fend-off-russia-in-the-black-sea-the-us-and-nato-need-to-help-boost-allies-naval-power/>.
- Coffey, Luke. 2023. "NATO's Black Sea Frontier is the Southern Shore of the Caspian Sea." Erişim: 20.12.2023.
<https://www.hudson.org/security-alliances/natos-black-sea-frontier-southern-shore-caspian-sea>.
- Cornell, E. Svante, McDermott, N. Roger, O'Malley, D. William, Socor, Vladimir, Star, Fredericks. 2004. *Regional Security in the South Caucasus: The Role of NATO*, Washington, Central Asia-Caucasus Institute, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies The Johns Hopkins University.
- Cunningham, Jennifer and Yetiv, Steve. 2012. "NATO and the Caspian." *Journal of Energy Security*, Erişim: 12.01.2024.
http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=352:nato-and-the-caspian&catid=123:content&Itemid=.
- Çelikpala, Mithat. 2014. "Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı." *Uluslararası İlişkiler* 10(40): 75-99.
- De Haas, Marcel. 2009. "NATO-Russia Relations After the Georgian Conflict." *Atlantisch Perspectief* 33(7): 4-9.
- Doğan, Göknil Erbaş. 2018. "Karadeniz Bölgesinde Boru

Hatları Jeopolitiği.” *Karadeniz Araştırmaları* XV (57): 17-31.

Dupuy, Arnold. 2022. “Energy Security is Critical for NATO’s Future in the Black Sea.” Erişim: 20.12.2023. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/energy-security-is-critical-to-natos-black-sea-future/>.

Energy Information Administration. 2017. “Country Analysis Brief: World Oil Transit Chokepoints.” Erişim: 17.01.2024. https://www.eia.gov/international/content/analysis/special_topics/World_Oil_Transit_Chokepoints/wotc.pdf.

Erol, Seyfettin Mehmet ve Demir, Sertif. 2012. “Amerika’nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek.” *Akademik Bakış* 6(11): 17-33.

Euronews. 2024. “Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenskiy, Genelkurmay Başkanı Valeriy Zaluzjniy’ı Görevden Aldı.” Erişim: 29.02.2024. <https://tr.euronews.com/2024/02/08/ukrayna-devlet-baskani-vladimir-zelenskiy-genel-kurmay-baskani-valeri-zaluzhnyi-gorevden-aldi>.

European Parliament. 2023. “The Impact of the Gas Supply Crisis on the Just Transition Plans.” Erişim: 27.10.2024. [https://www.eurogarl.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733134/IPOL_STU\(2023\)733134_EN.pdf](https://www.eurogarl.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733134/IPOL_STU(2023)733134_EN.pdf).

Eurostat. 2024. “Statistics Explained-EU Imports of Energy Products - Latest Developments.” Erişim: 25.03.2024. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_imports_of_energy_products_-_latest_developments.

Gallis, Paul. 2007. NATO and Energy Security. *CRS Report for Congress*.

- Gawliczek, Piotr and İskandarov, Khayal. 2023. “The Zangezur Corridor as part of the Global Transport Route (Against the Backdrop of Power Games in the South Caucasus Region).” *Security Defence Quarterly* 41(1): 36-53, DOI: 10.35467/sdq/161993.
- Global Energy Monitor. 2024. “Yamal-Europe Gas Pipeline.” Erişim: 01.12.2024. https://www.gem.wiki/Yamal-Europe_Gas_Pipeline.
- Gorgemans, Benoit. 2021. “The Caspian Flotilla: Russia’s Offensive Reinvention.” Erişim: 24.03.2024. <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2021/august/caspian-flotilla-russias-offensive-reinvention>.
- Gottemoeller, Rose, Ryan, Michael. 2024. “Ukraine has a Pathway to Victory.” Erişim: 06.02.2024. <https://foreignpolicy.com/2024/01/08/ukraine-russia-war-victory-stalemate-strategy-weapons-congress-aid/>.
- Gürdeniz, Cem. 2009. “Deniz Güvenliğinin Enerji Arz Güvenliği Üzerindeki Rolü.” *Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları Sempozyumu 28-29 Nisan 2009*, Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Gürler, Halil Emre. 2023. “Rusya ve Ukrayna Savaşı’nın Deniz Ticaretine Etkisi.” Erişim: 25.10.2024. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/72479/rusya_ve_ukrayna_savasinin_deniz_ticaretine_ etkisi.
- Grenburg, Dmitry. 2018. “Is a New Russian Black Sea Fleet Coming? or is it Here?” Erişim: 15.11.2024. <https://warontherocks.com/2018/07/is-a-new-russian-black-sea-fleet-coming-or-is-it-here/>.

- Grishin, Oleg. Todorova, Ralitsa, and Tolochko Aleksandr. 2020. "Energy Security of the Black Sea Region: Geostrategy and Geoenergy Measurement." *Przełąd Strategiczny* 13: 439- 453.
- Grison, Nathon. Robinson. 2013. "NATO's Energy Security Policy Put to the Caspian Test." *Connections* 12(2): 83-94.
- Gülyüz, Yasin. 2020. "Yeni Büyük Oyunun Bir Cephesi: Hazar Bölgesi'nde Enerji Rekabeti." *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi* 4(2): 361-382.
- Halhallı, Ozan Emin. 2022. "Rusya Federasyonu ve Ukrayna Çatışmasının Uluslararası Hukuk Açısından Kısa Bir Analizi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5: 442-464.
- Hamilton, Daniel. 2008. "A Transatlantic Strategy for the Wider Black Sea?" In *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives*, derleyen, Hamilton, Daniel ve Mangott, Gerhard, 319-337. Washington, D.C.: Center For Transatlantic Relations.
- Hamzaoğlu, Halit. 2020. "Rus Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Primakov Doktrini ve Yakın Çevre Kavramı." *Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi* 8(24): 281-299.
- International Energy Agency. 2024. "Russia's War of Ukraine." Erişim: 01.05.2024. <https://www.iea.org/topics/russias-war-on-ukraine>.
- Kahraman, Firdes Şeyda ve Merdan, Ali Samir. 2020. "Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsü." *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* 11(21): 434-468.
- Kalehsar, Omid Sohri. 2020. *Hazar Havzası'nda Amerika'nın Enerji Diplomasisi*. Ankara: Astana Yayınları.

- Keliauskaite, Ugne and Zachmann, Georg. 2024. “The end of Russian Gas Transit Via Ukraine and Options for the EU.” Erişim: 01.12.2024.
<https://www.bruegel.org/analysis/end-russian-gas-transit-ukraine-and-options-eu>
- Khamashuridze, Zurab. 2008. “Energy security and NATO: Any Role for the Alliance?” *Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Study Institutes* 7(4): 43-58.
- Kök, Havva. 2012. “NATO’nun Genişlemesi: Avrasya’da Rusya-ABD Nüfuz Mücadelesi.” *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar* içinde, derleyen Mehmet Seyfettin Erol, 171-199. Ankara: Barış Platin Yayınları.
- Köse, İsmail. 2020. “Soğuk Savaş Sonrası Dönem Karadeniz’de Güç Mücadelesi.” *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 29: 203-226.
- Krooker, Joshua. 2024. “Transparency For Victory: How Openness Can Improve Ukraine’s Public Relations.” Erişim: 06.02.2024.
<https://warontherocks.com/2024/01/transparency-for-victory-how-openness-can-improve-ukraines-public-relations/>.
- Kulick, Jonathan and Yakoboshuili, Temuri. 2008. “Georgia And The Wider Black Sea.” In *The Wider Black Sea Region In The 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives*, derleyen Hamilton, Daniel ve Mangott, Gerhard, 23-53. Washington, D.C.: Center For Transatlantic Relations.
- Kuzembayeva, Asiya. 2014. “NATO and Ensuring Energy Security in The Caspian Basin.” *Kaznu Bulletin*

International Relations and International Law Series
1(65): 75-79.

Mac Laren, Ron. Repass, Michael. Rich, Justin. 2022.
“Land-Locked Naval Defense Diplomacy in the
Caspian Sea.” Erişim: 25.03.2024.
<https://www.caspianpolicy.org/research/policy-brief/land-locked-naval-defense-diplomacy-in-the-caspian-sea>.

NATO. 1999. “The Alliance’s Strategic Concept.” Erişim:
15.11.2023.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm.

NATO. 2006. “Riga Summit Declaration.” Erişim: 27.11.2024.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm.

NATO 2008. “Bucharest Summit Declaration.” Erişim:
27.11.2024.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_8443.htm.

NATO. 2016. “Warsaw Summit Communiqué.” Erişim:
19.10.2024.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm.

NATO. 2023. “Relations with Russia.” Erişim: 01.01.2024.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.C,01.

NATO. 2024a. “Energy Security.” Erişim: 28.11.2024.
https://www.nato.int/cps/ic/natohq/topics_49208.htm%20
0.

NATO. 2024b. “Washington Summit Declaration.”

Erişim: 04.08.2024.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm.

Nelson, Haley. 2023. “Powering Progress and Energy Expansion: 2023 in Review, Caspian Policy Center.”
Erişim: 21.01.2024.
<https://www.caspianpolicy.org/research/energy/powering-progress-and-energy-expansion-2023-in-review>.

Nordenman, Magnus. 2015. “The Naval Alliance: Preparing NATO for a Maritime Century.” Erişim: 25.09.2023.
<https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/the-naval-alliance-preparing-nato-for-a-maritime-century/>.

Nord Stream. 2024. “Operations.” Erişim: 01.12.2024.
<https://www.nord-stream.com/operations/>.

Oral, Ferhan. 2022, “Role Of The Caspian Region Within The Context Of Energy Security.” *Bölgesel Araştırmalar Dergisi* 6(2): 419-439.

Önder, Halil ve Maden Nafiz. 2023. “Avrupa Birliği’nin Kayıp Enerji Projeleri: Nabucco, Trans Hazar ve Güney Akım.” *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi* 3(1): 33-56.

Özgen, Cenk. 2017. “Türkiye’nin Karadeniz’de Deniz ve Enerji Güvenliğine Yönelik Faaliyetleri.” *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15(2): 49-84.

Petersen, Michael. 2019. “The Naval Power Shift in the Black Sea.” Erişim: 15.11.2023.
<https://warontherocks.com/2019/01/the-naval-power-shift-in-the-black-sea/>.

Ratsiborynska, Vira. 2018. “Russia’s Hybrid Warfare in the Form of its Energy Manoeuvres Against Europe: How the EU and NATO can Respond Together?,” *Research Paper*.

Rome.

Repass, Michael. Rogers, Darsie. 2022. “Now is the Time to Increase U.S. Security Engagement in the Caspian.” Erişim: 01.11.2023.
https://api.caspianpolicy.org/media/ckeditor_media/2022/06/14/now-is-the-time-to-increase-us-security-engagement-in-the-caspian.pdf.

Russian National Security Strategy. (2015). Erişim: 06.03.2024.
<https://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015>.

Saluschev, Sergey. 2014. “Annexation of Crimea: Causes, Analysis Global Implications.” *Global Societies Journal* 2: 37-46.

Sapmaz, Ahmet. 2022. “Rusya Neden Ukrayna’ya Karşı Savaş Başlattı ve Harekât Ne Durumda.” Erişim: 28.02.2024. <https://www.ankasam.org/rusya-neden-ukraynaya-karsi-savas-baslatti-ve-harekat-ne-durumda/>.

Smith, Julianne. 2008. “The NATO-Russia Relationship: Defining Moment or Dejavu?” *Politique Etrangere* 4.

Sovacool, Benjamin K. 2011. “Evaluation Energy Security in the Asia Pacific: Towards a More Comprehensive Approach.” *Energy Policy* 39, 7472-7479.

Stoltenberg, Jens. 2022. “Press Conference.” Erişim: 06.02.2024.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_193610.htm.

Şahin, Çiğdem. 2021. “Avrupa Birliği’nin Orta Asya Siyaseti.” *21. Yüzyılda Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Orta Asya*

Siyaseti içinde, derleyen Çiğdem Şahin ve Turgay Düğen, 295-347. Konya: Eğitim Yayınevi.

Tang, Donald. 2016. "China's Investment in the Central Asian Republics." Erişim: 05.10.2023.
<https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fms0/m/fms0-monographs/194970>.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. 2023. "Boru Hatları ve Projeleri." Erişim: 22.01.2023.
<https://enerji.gov.tr/neupgm-boru-hatlari-ve-projeleri>.

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. 2024. "Diğer İstatistikler." Erişim: 04.02.2024.
<https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/diger-istatistikler>.

Telli, Azime. 2022. "Ulusal Çıkar ve Ortak Güvenlik İkileminde NATO'nun Enerji Güvenliği Rolü." *VI. Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresi-NATO ve Türkiye Bildiri Özetleri Kitabı* içinde, 124-127. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

The Military Doctrine of the Russian Federation. 2010. "Text of Newly Approved Russian Military Doctrine." Erişim: 05.03.2024.
https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf.

The Military Doctrine of the Russian Federation. 2014. Erişim: 05.03.2024.
https://web.archive.org/web/20180501051233id_/https://www.offiziere.ch/wp-content/uploads-001/2015/08/Russia-s-2014-Military-Doctrine.pdf.

Tüysüzoğlu, Göktürk. 2013. "Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzasındaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi." *Avrasya Etütleri* 44(2): 57-85.

Ünalmiş, Ahmet Nafiz ve Oğuz Şafak. 2019. “Karadeniz’de Rusya-ABD Rekabeti ve Ukrayna Krizi.” *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 5(7): 1-10.

Yapıcı, Merve İrem. 2007. “Rusya-NATO İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Geleceği.” 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, 1451-1473. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Yapıcı, Merve İrem. 2020. “Hazarı Aşan Bir Hazar Gücü: Geçmişten Günümüze Rus Hazar Filosu.” *Karadeniz Araştırmaları* XVII(68): 851-874.

Weaver, John. 2023. “2023 NATO Zirvesinin Ardından.” Erişim: 02.01.2024.
<https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2023/07/27/2023-nato-zirvesinin-ardindan/index.html>.

World Economic Forum. 2023. “Energy Transition Index,” Erişim: 16.07.2023.
https://www.weforum.org/reports/fostering-effective-energy-transition-2023/country-deep-dives-a57a63d0d5?gl=1*1f3dcex*_up*MQ..&gclid=EAIaIbChMI8ovc65iTgAMVSpjVCh0q7Q3DEAAYASAAEglSTPD_BwE#report-nav.